

Κεφάλαιο 1

Γλώσσα και γραμματική

Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζουμε μερικές βασικές έννοιες που αφορούν τον ορισμό της γλώσσας και της γραμματικής. Η γλώσσα ορίζεται ως ένα εσωτερικευμένο σύστημα κανόνων, με βιολογική και ψυχολογική υπόσταση. Πιο συγκεκριμένα, η λειτουργία του γλωσσικού μηχανισμού είναι μέρος του γενετικού μας κώδικα και αποτελεί μέρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η νοητική αναπαράσταση των κανόνων που γνωρίζουμε όταν γνωρίζουμε μια γλώσσα ορίζεται ως γραμματική. Ο όρος «γραμματική» αφορά επίσης και το θεωρητικό μοντέλο που υιοθετούμε για να μπορούμε να παρατηρούμε, να περιγράψουμε και να ερμηνεύουμε τα γλωσσικά δεδομένα. Αναγνωρίζοντας ότι όλες οι φυσικές γλώσσες διέπονται από τις ίδιες βασικές αρχές (μέρος των γενετικών προδιαγραφών μας), αναλύουμε τις επιμέρους διαφορές τους ως αποτέλεσμα διαφορετικών παραμετρικών επιλογών. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε το αντικείμενο της συντακτικής ανάλυσης το οποίο δεν είναι άλλο από τη μελέτη της φραστικής δομής και τους συντακτικούς κανόνες που τη διέπουν. Το βασικό χαρακτηριστικό της σύνταξης είναι ότι οι λέξεις σχηματίζουν συστατικά και ακολουθούν μια ιεραρχική διάταξη.

Προαπαιτούμενη γνώση

Το κεφάλαιο αυτό, το οποίο είναι εισαγωγικό, δεν απαιτεί κάποια προηγούμενη γνώση. Ωστόσο, ο αναγνώστης μπορεί να επωφεληθεί από εισαγωγές στη γλωσσολογία όπως: Pinker (2000), Fromkin, Rodman & Hyams (2008: Κεφάλαια 1, 2, 8) και Παναγιωτίδης (2013).

1.1. Τι είναι γλώσσα;

Ένα βασικό ερώτημα το οποίο τίθεται είναι τι ακριβώς γνωρίζουμε, όταν λέμε ότι γνωρίζουμε ως φυσικοί ομιλητές μια γλώσσα, είτε αυτή είναι τα ελληνικά, είτε είναι τα κινέζικα, είτε μια οποιαδήποτε άλλη. Στο ίδιο πλαίσιο, αντιλαμβανόμαστε ότι αυτό που γνωρίζει ένας φυσικός ομιλητής της ελληνικής θα πρέπει να είναι αρκετά διαφορετικό από αυτό που γνωρίζει ένας φυσικός ομιλητής της κινεζικής, αφού ούτε ο ένας ούτε και ο άλλος μπορούν να συνεννοηθούν χρησιμοποιώντας ο καθένας τη γλώσσα του στη μεταξύ τους επικοινωνία. Ταυτόχρονα, αντιλαμβανόμαστε ότι, αν τα ελληνικά και τα κινέζικα χαρακτηρίζονται ως φυσικές γλώσσες, θα πρέπει να πληρούν ορισμένες βασικές προϋποθέσεις για να ανταποκρίνονται σε αυτό τον χαρακτηρισμό και ότι οι προϋποθέσεις αυτές θα πρέπει να εντοπίζονται σε ένα επίπεδο λιγότερο εμφανές και περισσότερο αφηρημένο από την προφορά και το λεξιλόγιο. Αυτές οι δύο διαπιστώσεις μας λένε κάτι πολύ ουσιαστικό, το οποίο εκ πρώτης όψεως μπορεί να φαίνεται παράδοξο, ότι δηλαδή οι φυσικές γλώσσες είναι πολύ διαφορετικές αλλά ταυτόχρονα και πολύ όμοιες μεταξύ τους. Η διαφορετικότητα είναι άμεσα αντιληπτή στην εξωτερική τους μορφή, ενώ η ομοιότητα αφορά ένα πιο εσωτερικευμένο σύστημα, το οποίο δεν είναι άμεσα αντιληπτό.

Με βάση τα παραπάνω, ας δούμε το βασικό μας ερώτημα λίγο πιο προσεκτικά. Ως φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γνωρίζουμε ότι στην πρόταση (1) η αντωνυμία *τον* δεν μπορεί να αναφέρεται στον Γιάννη, αλλά υποχρεωτικά σε κάποιον άλλον. Με τον ίδιο τρόπο γνωρίζουμε ότι στην πρόταση (2), η ίδια αντωνυμία μπορεί να αναφέρεται στον Γιάννη ή σε κάποιον άλλον, όχι όμως στον Κώστα:

1. Ο Γιάννης *τον* θαυμάζει (ο Γιάννης \neq *τον*).
2. Ο Γιάννης πιστεύει ότι ο Κώστας *τον* θαυμάζει (ο Γιάννης = *τον*, ο Κώστας \neq *τον*).

Όπως φαίνεται από τα παραδείγματα αυτά, η αναφορά της αντωνυμίας *τον* δεν μπορεί να προέρχεται από κάποιο στοιχείο στην ίδια πρόταση, δηλαδή, η αντωνυμία και το σημείο αναφοράς της (υπογραμμισμένο) δεν μπορούν να βρίσκονται πολύ κοντά. Όταν ωστόσο μεγαλώνει η απόσταση, όπως στο (2) όπου η φράση *Ο Γιάννης* και η αντωνυμία *τον* βρίσκονται σε διαφορετικές προτάσεις, τότε δεν προκύπτει κανένα πρόβλημα. Επίσης, η αντωνυμία *τον* μπορεί να αναφέρεται σε κάποιον άλλον, αλλά δεν μπορεί να αναφέρεται στη φράση *ο Κώστας*. Τα δύο αυτά παραδείγματα λοιπόν υποδεικνύουν ότι η σχέση ανάμεσα στην αντωνυμία και το σημείο αναφοράς της είναι *δομική*, λαμβάνει δηλαδή υπόψη της το δομικό περιβάλλον (ίδια πρόταση ή διαφορετική) στο οποίο εμφανίζονται.

Γνωρίζουμε επίσης ότι, αν στην πρόταση (1) θέλουμε να αναφερθούμε στον Γιάννη, θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε μια άλλη αντωνυμία, τη λεγόμενη αυτοπαθή, όπως στο (3):

3. Ο Γιάννης θαυμάζει *τον εαυτό του*.

Σε αυτή την περίπτωση, η κατανομή είναι αντεστραμμένη, καθώς η αντωνυμία και το σημείο αναφοράς της πρέπει να βρίσκονται κοντά, δηλαδή στην ίδια πρόταση. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, αν θέλουμε να αναφερθούμε στον Κώστα, στο παράδειγμα (2), θα πρέπει να επιλέξουμε την αυτοπαθή αντωνυμία *τον εαυτό του*, όπως στο (4), αποκλείοντας την αναφορά στον Γιάννη ή κάποιον άλλον.

4. Ο Γιάννης πιστεύει ότι ο Κώστας αγαπάει *τον εαυτό του*.

Όλα τα παραπάνω παραδείγματα μας δείχνουν ότι ως φυσικοί ομιλητές γνωρίζουμε κάποια πράγματα για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η γλώσσα μας. Με άλλα λόγια, γνωρίζουμε δύο πολύ βασικούς κανόνες, που μπορούμε να τους διατυπώσουμε όπως στο (5):

5. (i) Η αντωνυμία (*τον*) και το σημείο αναφοράς της δεν μπορούν να βρίσκονται στην ίδια πρόταση. (ii) Η αυτοπαθής αντωνυμία και το σημείο αναφοράς της πρέπει να βρίσκονται στην ίδια πρόταση.

Αυτή είναι μια εσωτερικευμένη γνώση την οποία μοιραζόμαστε όλοι οι φυσικοί ομιλητές της ελληνικής, ανεξάρτητα από το μορφωτικό μας επίπεδο, το φύλο ή την κοινωνική μας τάξη.

Η πρώτη απάντηση λοιπόν που θα δώσουμε στο αρχικό μας ερώτημα είναι ότι η γνώση της γλώσσας μας είναι ουσιαστικά γνώση των κανόνων που τη διέπουν. Άρα, η γλώσσα είναι ένα σύστημα κανόνων. Επιπλέον, ως φυσικοί ομιλητές καταλαβαίνουμε τις σχέσεις που διέπουν τις διαφορετικές αντωνυμίες με άλλα στοιχεία της πρότασης, ακόμη και αν δεν γνωρίζουμε ότι οι γλωσσικές εκφράσεις *τον* ή *τον εαυτό του* ονομάζονται αντωνυμίες, έχουν πτώση αιτιατική, κ.τ.λ. Το σύστημα αυτών των κανόνων είναι εσωτερικευμένο και το μοιραζόμαστε όλοι οι φυσικοί ομιλητές που αναγνωρίζουμε τα ελληνικά ως την κοινή μας γλώσσα.

Γλώσσα: ένα (εσωτερικευμένο) σύστημα κανόνων

Όταν μιλάμε για εσωτερικευμένο σύστημα, εννοούμε ότι υπάρχει μια νοητική αναπαράσταση των κανόνων αυτών. Αυτό είναι που ονομάζουμε *γραμματική*.

Γραμματική: η νοητική αναπαράσταση των κανόνων που διέπουν τη γλώσσα

Πιο συγκεκριμένα, η γραμματική της ελληνικής είναι το σύστημα των κανόνων που μας οδηγούν να αναγνωρίσουμε τι είναι ορθά σχηματισμένο και τι όχι, με βάση πάντα τα γλωσσικά δεδομένα. Με πιο απλά λόγια, είναι αυτό που έχει κάθε ομιλητής στο μυαλό του. Το αντίστοιχο ισχύει και για τις υπόλοιπες φυσικές γλώσσες, όπως θα δούμε και παρακάτω.

Πριν περάσουμε στο αμέσως επόμενο ερώτημα, που είναι τι μορφή έχουν αυτοί οι κανόνες και πώς τους μαθαίνουμε ή αλλιώς πώς αποκτούμε αυτή τη γνώση, ας σταθούμε λίγο στον παραπάνω ορισμό της γλώσσας. Εδώ μπορεί κανείς να αναρωτηθεί αν ο ορισμός αυτός μας καλύπτει ή μήπως χρειαζόμαστε κάτι

παραπάνω. Όλοι γνωρίζουμε ότι η γλώσσα χρησιμοποιείται για επικοινωνιακούς σκοπούς. Γιατί λοιπόν δεν την ορίζουμε απλώς ως «κώδικα επικοινωνίας»; Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητες κάποιες διευκρινίσεις. Ακόμη και αν ορίσουμε τη γλώσσα ως κώδικα επικοινωνίας, θα πρέπει και πάλι να αναζητήσουμε τα χαρακτηριστικά αυτού του κώδικα, δηλαδή ποια στοιχεία τον απαρτίζουν και τι κανόνες τον διέπουν. Επομένως, ο ουσιαστικός ορισμός της γλώσσας παραμένει. Το βασικότερο ερώτημα είναι αν η γλώσσα υπάρχει για να εξυπηρετεί την επικοινωνία ή για κάποιον άλλο βαθύτερο ίσως λόγο και ως αποτέλεσμα αυτού εξυπηρετεί και την επικοινωνία (βλ. Chomsky 2004α: 164-166).

Όλοι γνωρίζουμε ότι η επικοινωνία μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους, όπως είναι η περίπτωση της σήμανσης στον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, ή ακόμη και με χειρονομίες (Προσοχή! Όταν μιλάμε για χειρονομίες δεν αναφερόμαστε στις νοηματικές γλώσσες, οι οποίες είναι από όλες τις απόψεις φυσικές γλώσσες με διαφορετικό τρόπο εκφοράς.) Από την άλλη, η επικοινωνία μέσω γλώσσας δεν καταλήγει πάντα σε επιτυχή αποτελέσματα, αφού συχνά ακούμε εκφράσεις του τύπου «δεν καταλαβαίνεις τι σου λέω», «άλλα λέω εγώ και άλλα καταλαβαίνεις εσύ» ή το πιο κλασικό «μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαίνομαστε». Τέλος, γνωρίζουμε ότι υπάρχουν και άλλοι ζωντανοί οργανισμοί που χρησιμοποιούν σύνθετους κώδικες επικοινωνίας, όπως είναι το κελάηδημα των πουλιών ή ο λεγόμενος «χορός των μελισσών». Ο κώδικας επικοινωνίας των μελισσών έχει μελετηθεί πολύ συστηματικά και έτσι είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ποιες είναι οι βασικές του διαφορές από την ανθρώπινη γλώσσα. Η βασική θεμελιακή διαφορά είναι ότι, μέσα από ένα ιδιαίτερα αναπτυγμένο σύστημα πλοήγησης, οι μέλισσες μεταδίδουν στην επικοινωνία τους πληροφορίες για ένα μόνο πράγμα: τον τόπο όπου βρίσκεται η τροφή (βλ. Fromkin, Rodman & Hyams 2008: 57-59).

Αντίθετα, η ανθρώπινη γλώσσα διακρίνεται για τη *δημιουργικότητά* της, όχι μόνο γιατί μπορούμε να δίνουμε πληροφορίες ακόμη και για αυτά που νιώθουμε και σκεφτόμαστε και όχι μόνο για αυτά που μας περιστοιχίζουν, αλλά και γιατί ανά πάσα στιγμή μπορούμε να σχηματίσουμε νέες λέξεις, φράσεις και προτάσεις. Ένα παράδειγμα από το παιδικό ποίημα «Ντίλι-ντίλι» είναι αρκετό για να δείξει τη δημιουργικότητα της γλώσσας:

6. Ντίλι, ντίλι, ντίλι που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι. Ήρθε και ο ποντικός και πήρε το φυτίλι μέσα απ' το καντήλι που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι. Ήρθε και η γάτα και έφαγε τον ποντικό που πήρε το φυτίλι μέσα απ' το καντήλι που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι ...

Μέσα από συνεχείς προσδιορισμούς, που έχουν τη μορφή αναφορικών προτάσεων (*που έφεγγε, που πήρε*), δημιουργούνται απεριόριστες προτάσεις. Αυτό ταυτόχρονα μας δείχνει ότι η δημιουργικότητα της γλώσσας δεν οφείλεται μόνο σε αυτά για τα οποία μπορούμε να μιλάμε ή να εκφράζουμε αλλά και σε μια πολύ βασική ιδιότητα που είναι η *επαναδρομή* (recursiveness). Η επαναδρομή μας επιτρέπει να χρησιμοποιούμε ξανά και ξανά την ίδια δομή με δυνατότητες ενός δυναμικά απεριόριστου αποτελέσματος. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, προσθέτοντας κάθε φορά και μια νέα αναφορική πρόταση (*που πήρε το φυτίλι, κ.τ.λ.*) ή σύνδεση προτάσεων με το *και* (*ήρθε η γάτα και έφαγε τον ποντικό, κ.τ.λ.*), μπορούμε να φτιάξουμε μια πολύ μεγάλη πρόταση. Χρησιμοποιούμε δηλαδή τα ίδια τα εργαλεία πάνω στο αποτέλεσμά τους και παράγουμε απεριόριστο αριθμό προτάσεων.

Συνοπτικά λοιπόν θα λέγαμε ότι όντως η γλώσσα εξυπηρετεί την επικοινωνία. Όμως, όπως η επικοινωνία μπορεί να επιτευχθεί και με άλλους τρόπους, έτσι και η γλώσσα υπάρχει και ανεξάρτητα από την επικοινωνία. Στην αμέσως επόμενη ενότητα, όπου αναφερόμαστε στη γνώση της γλώσσας, θα γίνει πιο σαφής η βιολογική υπόσταση της γλώσσας.

1.2. Η γνώση της γλώσσας

Πώς γνωρίζουμε τους κανόνες στο (5) που μας οδηγούν στην ορθή κατανόηση των παραδειγμάτων από το (1) μέχρι και το (4); Ο Chomsky (1986: 7) αναφέρεται σε αυτό το ερώτημα ως «πρόβλημα του Πλάτωνα». Γιατί το αποκαλεί έτσι; Δανείζεται ένα παράδειγμα από τον πλατωνικό διάλογο «Μένων», όπου ο Μένων ρωτά αν η αρετή μαθαίνεται, διδάσκεται ή αποκτιέται με άλλον τρόπο. Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι αποκτιέται με άλλο τρόπο, ως αποτέλεσμα μιας γνώσης που προϋπάρχει για όλους μας (ο κόσμος των ιδεών). Για να το αποδείξει, καταφεύγει, μεταξύ άλλων, σε ένα παράδειγμα από τη γεωμετρία. Ζητά από ένα παιδί που είναι

δούλος να του εξηγήσει πώς διπλασιάζοντας δύο τετράγωνα και χαράσσοντας διαγώνιες γραμμές σε αυτό που προκύπτει αποκτάμε ένα ενδιάμεσο ισόπλευρο τετράγωνο. Σε αυτό το ερώτημα, το παιδί μέσα από την καθοδήγηση του Σωκράτη απαντά σωστά, παρόλο που όντας δούλος δεν έχει λάβει την απαιτούμενη εκπαίδευση. Ο Σωκράτης λοιπόν καταλήγει ότι αυτή η βασική γεωμετρική γνώση έχει αποκτηθεί με άλλο τρόπο και δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα μάθησης.

1.2.1. Η βιολογική υπόσταση της γλώσσας

Επιστρέφοντας στα γλωσσικά παραδείγματα, τίθεται και εδώ το θέμα με ποιον τρόπο γνωρίζουμε τους κανόνες στο (5), όπως και άλλους κανόνες που διέπουν τη γλώσσα μας. Ο Chomsky (1986: 3) τονίζει ότι, αν μας ενδιαφέρει να μάθουμε τι είναι γλώσσα, θα πρέπει να απαντήσουμε στα παρακάτω τρία ερωτήματα που αφορούν αντίστοιχα τη φύση, την προέλευση και τη χρήση της γλώσσας:

- Τι αποτελεί γνώση της γλώσσας;
- Πώς αποκτιέται αυτή η γνώση;
- Πώς χρησιμοποιείται αυτή η γνώση;

Τα επιμέρους ερωτήματα για τη μελέτη της γλώσσας λοιπόν αφορούν τι γνωρίζουμε όταν γνωρίζουμε μια γλώσσα, πώς κατακτάται αυτή η γνώση και πώς χρησιμοποιείται. Σε σχέση με το πρώτο ερώτημα, είδαμε ότι αυτό που γνωρίζουμε είναι ένα *σύστημα κανόνων*. Η γνώση αυτή αποτελεί τη *γλωσσική μας ικανότητα* (linguistic competence), την ικανότητα δηλαδή που έχουμε ως ομιλητές μιας γλώσσας να παράγουμε και να κατανοούμε έναν απεριόριστο αριθμό νέων γλωσσικών δεδομένων. Όταν η ικανότητα αυτή πραγματώνεται, υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες, κυρίως εξωγλωσσικοί (πόσο κουρασμένοι είμαστε, σε ποιους απευθυνόμαστε, πόσο καλά λειτουργεί η μνήμη μας κ.τ.λ.) και γι' αυτό μιλάμε για *γλωσσική επιτέλεση* (linguistic performance) (Chomsky 1965). Το τρίτο ερώτημα, επομένως, έχει να κάνει με τη χρήση της γλώσσας, στην οποία εντάσσεται και ο επικοινωνιακός της ρόλος, και δεν θα μας απασχολήσει περαιτέρω στην παρούσα συζήτηση.

Σε σχέση με το δεύτερο ερώτημα, η θέση του Chomsky, όπως συνοψίζεται στο βιβλίο του *Knowledge of Language* (1986), είναι ότι η γνώση μιας συγκεκριμένης γλώσσας κατακτάται. Πώς όμως κατακτούν τα παιδιά τη μητρική τους γλώσσα; Μια κάπως απλοϊκή απάντηση θα έλεγε ότι η γλωσσική κατάκτηση είναι αποτέλεσμα μίμησης. Αν όμως πρόκειται για μίμηση, πώς καταφέρνουν τα παιδιά να παράγουν αλλά και να κατανοούν προτάσεις που δεν έχουν ξανακούσει; Εδώ αξίζει να εξετάσουμε δύο περιπτώσεις για να δείξουμε ότι πράγματι η γλωσσική κατάκτηση δεν είναι αποτέλεσμα μίμησης ή απλώς ανταπόκρισης στο γλωσσικό ερέθισμα. Γνωρίζουμε ότι τα παιδιά, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της γλωσσικής κατάκτησης κάνουν λάθη, τα οποία ωστόσο μπορούν να εξηγηθούν στο πλαίσιο της πρώιμης γραμματικής τους, κάτι που δείχνει ότι ακολουθούν κάποιους κανόνες. Ας δούμε το παρακάτω παράδειγμα από τη Stephany (1977: 223):

7. Αυτός είναι μαϊμούς (Γιάννα, 2 ετών και 4 μηνών).

Ο σχηματισμός του *μαϊμούς* γίνεται κατ' αναλογία με το *παππούς* και σε αυτή τη βάση γίνεται η απόδοση του αρσενικού γένους, όπως δείχνει και η συμφωνία με το υποκείμενο *αυτός*. Το παράδειγμα αυτό, όπως και πολλά άλλα που συναντάμε στον παιδικό λόγο, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς επιβεβαιώνει ότι τα παιδιά ακολουθούν κάποιους κανόνες, ακόμη και αν οι σχηματισμοί που προκύπτουν δεν συνάδουν με αντίστοιχους στη γλώσσα των ενηλίκων. Το συγκεκριμένο παιδί, δηλαδή, έχει επίγνωση του μορφολογικού σχηματισμού *παππούς – παπού* και σε αυτή τη βάση κρίνει ότι το *μαϊμού* θα πρέπει να έχει και τον αντίστοιχο τύπο *μαϊμούς*.

Ας δούμε και τη δεύτερη περίπτωση, η οποία ταυτόχρονα μας δείχνει ότι η γλωσσική κατάκτηση δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα διδασκαλίας (ή αλλιώς ανταπόκρισης στο ερέθισμα). Είναι πολύ συνηθισμένη η περίπτωση ο ενήλικας να διορθώνει το παιδί όταν κάνει κάποιο λάθος και αυτό να εξακολουθεί να κάνει το ίδιο λάθος, μέχρι να φτάσει στο επόμενο στάδιο της γλωσσικής κατάκτησης. Ίσως ένα από τα πιο γνωστά και χαρακτηριστικά παραδείγματα στη βιβλιογραφία είναι το παρακάτω (McNeill 1966):

8. Παιδί: Nobody don't like me.
Μητέρα: No, say "nobody likes me".

Παιδί: Nobody don't like me.
(Μετά από οκτώ επαναλήψεις)
Μητέρα: No, now listen carefully; say "nobody likes me".
Παιδί: Oh! Nobody don't LIKES me.

Στο παραπάνω παράδειγμα, η μητέρα διορθώνει το παιδί, το οποίο χρησιμοποιεί την άρνηση (*don't*) μαζί με την έκφραση *nobody*. Μετά από πολλές επαναλήψεις, το παιδί καταλήγει στη «διόρθωση» του ρήματος σε *likes*, το οποίο επίσης είναι λάθος, καθώς εξακολουθεί να θεωρεί στη δική του γραμματική ότι η παρουσία της άρνησης είναι απαραίτητη εφόσον υπάρχει η αρνητική έκφραση *nobody* (κανένας). (Για την απόδοση αυτού του παραδείγματος στα ελληνικά βλ. Fromkin, Rodman & Hyams 2008: 440).

Οι δύο παραπάνω περιπτώσεις, που αφορούν ουσιαστικά τα λάθη που συναντά κανείς στον παιδικό λόγο, μας δείχνουν ότι η άποψη περί μίμησης, η οποία πρέπει να σημειωθεί ότι παίζει βασικό ρόλο σε άλλα επίπεδα της νοητικής ανάπτυξης, είναι εξαιρετικά αδύναμη όταν πρόκειται για τη γλωσσική ανάπτυξη. Αυτό επίσης φαίνεται, αν συγκρίνουμε προτάσεις πολύ όμοιες μεταξύ τους, όπως οι παρακάτω:

9. α. Έπεισα τον Γιάννη να φύγει.
β. Περιμένω τον Γιάννη να φύγει.
10. α. *Έπεισα να φύγει ο Γιάννης.
β. Περιμένω να φύγει ο Γιάννης.

Οι δύο προτάσεις στο (9) έχουν φαινομενικά την ίδια δομή και το μόνο που τις διαφοροποιεί είναι το κύριο ρήμα. Ωστόσο, ενώ με το ρήμα *περιμένω* μπορούμε να έχουμε την εναλλακτική πρόταση στο (10β), όπου ο *Γιάννης* εμφανίζεται σαφώς μέσα στη δευτερεύουσα πρόταση (ως υποκείμενο σε ονομαστική), αυτό δεν είναι εφικτό με το ρήμα *έπεισα* στο (10α). Η χρήση του αστερίσκου (*) συμβολίζει ότι η πρόταση αυτή δεν είναι γραμματικά ορθή. Αυτό μας δείχνει ότι, παρά τη φαινομενική ομοιότητα, η φράση *τον Γιάννη* στο (9) δεν έχει την ίδια λειτουργία στις δύο αυτές προτάσεις, γεγονός που θα πρέπει να αποδοθεί στο διαφορετικό ρήμα. Άρα, η κατ' αναλογία μάθηση μέσω της μίμησης δεν μπορεί να μας εξηγήσει πώς τα παιδιά κατορθώνουν να μάθουν τη διαφορά ανάμεσα στο (9) και στο (10) ή, ακόμη γενικότερα, πώς εξηγείται αυτή η διαφορά. Αυτό που παρατηρούμε λοιπόν είναι ότι τα παιδιά ξεπερνούν κατά πολύ τα γλωσσικά δεδομένα στα οποία εκτίθενται και φτάνουν αρκετά σύντομα σε ένα γλωσσικό σύστημα που συμπίπτει με αυτό των ενηλίκων.

Σε αυτό το πλαίσιο, το μοντέλο της Γενετικής Γραμματικής υποστηρίζει ότι υπάρχει ένας έμφυτος μηχανισμός ο οποίος καθοδηγεί τη γλωσσική ανάπτυξη. Από τη στιγμή που ο μηχανισμός αυτός είναι *έμφυτος* (innate), σημαίνει ότι υπόκειται σε βιολογική ωρίμανση. Πιο απλά, αυτό σημαίνει ότι η γλωσσική κατάκτηση ολοκληρώνεται σε προκαθορισμένο χρονικό διάστημα (τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού), όπως είναι λίγο πολύ προκαθορισμένο πότε ένα παιδί θα περπατήσει. Αν υπάρχει κάποια αναπτυξιακή δυσκολία, είναι δυνατόν να παρουσιαστούν προβλήματα στη γλωσσική ανάπτυξη — η διαταραχή σε αυτή την περίπτωση μπορεί να είναι πρωτογενής (αφορά πρωτίστως τη γλώσσα, όπως στην περίπτωση της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής) ή δευτερογενής (αφορά άλλες γνωστικές ικανότητες με ορισμένες επιπτώσεις στη γλώσσα) (βλ. Pinker 2000). Επιπλέον, η βιολογική ανάπτυξη της γλώσσας σημαίνει ότι ο έμφυτος μηχανισμός είναι διαθέσιμος σε όλα τα ανθρώπινα όντα, ανεξάρτητα από χρώμα, φύλο ή κοινωνική τάξη. Αυτό τον μηχανισμό τον ονομάζουμε *Καθολική Γραμματική* (ΚΓ) (Universal Grammar, UG) και είναι στην ουσία οι αρχετυπικοί «κανόνες» που διέπουν όλες τις γλώσσες.

Ωστόσο, γνωρίζουμε πολύ καλά ότι οι φυσικές γλώσσες διαφοροποιούνται. Πώς το καταλαβαίνουμε αυτό από την πλευρά της γλωσσικής κατάκτησης; Αν ένα παιδί (ανεξάρτητα από την καταγωγή του) έχει τα πρώτα του ακούσματα στα ελληνικά κατά την κρίσιμη περίοδο της γλωσσικής του ανάπτυξης, θα κατακτήσει τη γραμματική της ελληνικής. Τι μας λέει αυτό; Μας λέει ότι δεν αρκεί ο έμφυτος μηχανισμός αλλά χρειάζεται οπωσδήποτε και το *γλωσσικό ερέθισμα*. Επομένως, η γραμματική την οποία θα διαμορφώσει το παιδί θα καθοριστεί με βάση τα γλωσσικά δεδομένα στο οποία είναι εκτεθειμένο. Αυτό δίνεται σχηματικά παρακάτω:

Καθολική Γραμματική → Γλωσσικά δεδομένα χ → Γραμματική γλώσσας χ Καθολική Γραμματική → Γλωσσικά δεδομένα ψ → Γραμματική γλώσσας ψ , κ.τ.λ.

Από την άλλη, αν το παιδί απομονωθεί πλήρως γλωσσικά, τότε η ΚΓ θα ατροφήσει. Αυτό λοιπόν που «κληρονομούμε» ως μέρος του DNA μας είναι η ΚΓ και όχι η γραμματική της γλώσσας των γονιών μας ή των προγόνων μας. Η ΚΓ είναι το *γενετικό μας αποτύπωμα* (genetic blueprint).

Με βάση τα παραπάνω, η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα που θέτει ο Chomsky αφορά την παρουσία ενός έμφυτου μηχανισμού ο οποίος «κατευθύνει» τη γλωσσική ανάπτυξη. Γι' αυτό τον λόγο μιλάμε για *γλωσσική κατάκτηση* (language acquisition) και όχι για *γλωσσική εκμάθηση* (language learning). Το δεύτερο συμβαίνει όταν, για παράδειγμα, ως ενήλικες προσπαθούμε να μάθουμε μια ξένη γλώσσα. Σε αυτή την περίπτωση, η εκμάθηση μπορεί να γίνει στο πλαίσιο της διδασκαλίας σε μια αίθουσα ή ακόμη και στο φυσικό περιβάλλον της γλώσσας που θέλουμε να μάθουμε χωρίς καθοδήγηση, αλλά μέσα από τη διαδικασία της *εμβάπτισης* (immersion). Κατά τη διαδικασία αυτή ο ομιλητής προσπαθεί από μόνος του να μάθει όχι μόνο το λεξιλόγιο αλλά και τη δομή της γλώσσας στην οποία είναι εκτεθειμένος και η οποία διαφοροποιείται από τη μητρική του γλώσσα. Στην περίπτωση της γλωσσικής εκμάθησης παρατηρούμε ότι υπάρχουν πολλές ατομικές διαφορές και ότι ο βαθμός επιτυχίας ποικίλλει από ομιλητή σε ομιλητή. Αυτό με τη σειρά του υποδεικνύει ότι η διαδικασία της γλωσσικής εκμάθησης είναι αρκετά διαφορετική από αυτή της γλωσσικής κατάκτησης και ότι εξαρτάται από ένα σύνολο εξωγλωσσικών παραγόντων, όπως είναι η ηλικία, η μνήμη, το ποσοστό του γλωσσικού ερεθίσματος, η ψυχολογική μας κατάσταση και άλλα. Είναι αυτό που πολύ συχνά χαρακτηρίζουμε ως έφεση για ξένες γλώσσες, την οποία ορισμένοι φαίνεται να διαθέτουν περισσότερο από κάποιους άλλους. Αντίθετα, οι παράγοντες που μόλις αναφέραμε για τη γλωσσική εκμάθηση δεν επηρεάζουν τη γλωσσική κατάκτηση και επομένως εδώ δεν μπαίνει θέμα ιδιαίτερης «κλίσης» ή «έφεσης».

1.2.2. Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης

Όπως είδαμε παραπάνω, η ΚΓ «φιλτράρεται» από τα γλωσσικά δεδομένα και η γνώση που αποκτά το παιδί καθορίζει τη γραμματική την οποία κατακτά. Η γνώση αυτή μπορεί να διακριθεί σε διάφορα επίπεδα, τα οποία απαρτίζουν το σύνθετο σύστημα που αποκαλούμε γλώσσα χ , ψ , κ.τ.λ. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη διάκριση που γίνεται είναι *φωνολογική*. Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός γλωσσικών ήχων, οι αποκαλούμενοι φθόγγοι, από τους οποίους κάθε γλώσσα επιλέγει τι είναι μέρος του δικού της συστήματος και τι όχι — με άλλα λόγια, τι αποτελεί *φώνημα* και τι όχι. Για παράδειγμα, τα ελληνικά έχουν τον φθόγγο [γ], όπως στη λέξη *γάτα* [ɣata], ενώ τα αγγλικά δεν τον έχουν. Από την άλλη, τα αγγλικά διακρίνουν ανάμεσα σε ένα πιο κλειστό [ɪ] και ένα πιο ανοιχτό μακρό [i:], το οποίο έχει ως αποτέλεσμα τη διαφοροποίηση των λέξεων *bit* [bit] και *beat* [bi:t] ή *fit* [fit] και *feet* [fi:t] αντίστοιχα, κάτι που ως ομιλητές της ελληνικής δυσκολευόμαστε να αντιληφθούμε, εφόσον αυτή η διάκριση δεν υφίσταται στην ελληνική. Κατ' ανάλογο τρόπο, ενώ οι φθόγγοι [l] και [r] είναι διαφορετικά φωνήματα στα ελληνικά, όπως δείχνει η διαφοροποίηση ανάμεσα στις λέξεις *λίπος* [lipos] και *ρύπος* [ripos], στα ιαπωνικά το ένα είναι παραλλαγή του άλλου. Αυτό σημαίνει ότι ένας Ιάπωνας που μαθαίνει ελληνικά δεν αντιλαμβάνεται τη διαφορά που έχουν αυτοί οι φθόγγοι για τη σημασία των παραπάνω λέξεων (του ακούγονται οι ίδιες), με τρόπο παρόμοιο που ένας Έλληνας που μαθαίνει ελληνικά δεν αντιλαμβάνεται τη διαφορά ανάμεσα στα *bit* και *beat*.

Στο αμέσως επόμενο επίπεδο διακρίνουμε τη *μορφολογία*, η οποία ασχολείται με την εσωτερική δομή των λέξεων. Πιο συγκεκριμένα, η βασική μονάδα μπορεί να είναι μικρότερη και από τη λέξη και γι' αυτό επιλέγουμε τον όρο *μόρφημα*. Έτσι, στα ελληνικά, η λέξη *διάβασα* αποτελείται από το θέμα *διάβασ-* και την κατάληξη *-α*. Η κατάληξη αποτελεί μέρος της κλίσης του ρήματος, καθώς στο ίδιο θέμα μπορώ να βάλω άλλη κατάληξη και να έχω άλλη πληροφορία για το πρόσωπο που διάβασε (π.χ. *διάβασ-ες*). Ωστόσο, το βασικό περιεχόμενο του θέματος που αφορά την ενέργεια του διαβάσματος δεν αλλάζει. Αυτή είναι η περίπτωση της κλιτικής μορφολογίας. Αντίθετα, στο πλαίσιο της παραγωγικής μορφολογίας η αλλαγή του τύπου οδηγεί και σε ένα καινούργιο νόημα. Για παράδειγμα, αν από τη λέξη *δένω* παραγάγω τη λέξη *δέσιμο*, τότε έχω αλλάξει κατηγορία από ρήμα σε ουσιαστικό και αναφέρομαι όχι στην ενέργεια αλλά στο αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας. Αντίστοιχα, η κλίση της νέας λέξης θα διαφοροποιηθεί, δηλαδή θα έχω *δεσίματος*, *δεσίματα*, κ.τ.λ. Σε άλλες γλώσσες, οι σχηματισμοί που προκύπτουν μπορεί να αντιστοιχούν στο περιεχόμενο μιας πρότασης. Ας δούμε ένα παράδειγμα από τα αγγλικά, όπου έχουμε τον συνδυασμό παραγωγής και σύνθεσης. Το ουσιαστικό *driver* παράγεται από το ρήμα *drive* με την κατάληξη *-er*, η οποία δηλώνει τον δράστη της ενέργειας, αυτόν δηλαδή που οδηγεί κάτι. Στο πλαίσιο της μορφολογικής διαδικασίας της σύνθεσης, βρίσκουμε τον σχηματισμό *truck driver* [trʌk [drɪv+er]], το οποίο παραφράζεται ως αυτός που οδηγεί φορτηγό. Το δεύτερο συνθετικό *driver* είναι όπως είδαμε ένα ρηματικό παράγωγο, ενώ το πρώτο συνθετικό *truck* δηλώνει την οντότητα, το αντικείμενο δηλαδή, που επηρεάζεται από αυτή την ενέργεια. Σε επίπεδο

πρότασης θα είχαμε *The person that drives the truck* (ο άνθρωπος που οδηγεί το φορτηγό). Στα ελληνικά δεν βρίσκουμε κάτι αντίστοιχο, αφού το πλησιέστερο ουσιαστικό *φορτηγατζής* παράγεται από το ουσιαστικό *φορτηγό* με την κατάληξη *-τζής* (όπως και στις λέξεις *καφετζής*, *παλιατζής*), αλλά δεν σημαίνει απαραίτητα αυτόν που οδηγεί το φορτηγό, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για κάποιον που έχει στην κατοχή του ένα φορτηγό — απουσιάζει δηλαδή το αντίστοιχο του ρήματος «οδηγώ». Οι φυσικές γλώσσες, επομένως, ποικίλλουν πολύ ως προς τους μορφολογικούς τους σχηματισμούς και θα δούμε ότι πολλές φορές αυτό επηρεάζει και τον τρόπο με τον οποίο σχηματίζονται οι φράσεις και οι προτάσεις.

Ο σχηματισμός φράσεων μέσα από λέξεις ή μορφήματα ή με τον συνδυασμό άλλων φράσεων αφορά τη *σύνταξη* ή αυτό που παραδοσιακά αποκαλούμε συντακτικό. Ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται οι λέξεις για να φτιάξουμε προτάσεις και πάλι ποικίλλει μέσα στην ίδια γλώσσα αλλά και από γλώσσα σε γλώσσα. Έτσι, για παράδειγμα, ενώ στα ελληνικά μπορούμε να πούμε *Ο Γιάννης αγαπάει τη Μαρία – Αγαπάει ο Γιάννης τη Μαρία – Ο Γιάννης τη Μαρία αγαπάει*, στα αγγλικά επιτρέπεται μόνο ο πρώτος σχηματισμός, στα ουαλικά ο δεύτερος και στα τούρκικα ο τρίτος. Ποιοι είναι οι μηχανισμοί που μας επιτρέπουν αυτές τις δυνατότητες (ή ανάλογα τις αποκλείουν) και τι ρόλο παίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε γλώσσας, είναι το αντικείμενο μελέτης του παρόντος βιβλίου.

Ως φυσικοί ομιλητές γνωρίζουμε επίσης τι *σημαίνουν* οι λέξεις, οι φράσεις και οι προτάσεις. Με αυτό τον τρόπο γνωρίζουμε ότι οι παραλλαγές της παραπάνω πρότασης *ο Γιάννης αγαπάει τη Μαρία* έχουν ακριβώς το ίδιο περιεχόμενο, εκφράζουν δηλαδή μια σχέση («αγαπάει») η οποία ξεκινά από τον Γιάννη και καταλήγει στη Μαρία, ανεξάρτητα από τη θέση που καταλαμβάνουν οι φράσεις *ο Γιάννης* και *τη Μαρία*. Με τον ίδιο τρόπο καταλαβαίνουμε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην αυτοπαθή αντωνυμία *τον εαυτό του* και τη φράση *ο Γιάννης* στο παράδειγμα (3) της προηγούμενης ενότητας. Επιπλέον, αναγνωρίζουμε ότι η φράση *τον εαυτό του* είναι σύνθετη, με το *εαυτό* να εκφράζει την αυτοπάθεια και το *του* να εκφράζει τη συμφωνία με το σημείο αναφοράς (υποχρεωτικά τρίτο πρόσωπο, ενικού αριθμού, γένους αρσενικού). Η γνώση της σημασίας μάς επιτρέπει επίσης να καταλάβουμε ότι η λέξη *πλάνη* είναι αμφίσημη, καθώς μπορεί να σημαίνει «απάτη» ή «ξυλουργικό εργαλείο». Σε αυτή την περίπτωση, δεν υπάρχει καμία σύνδεση ανάμεσα στις δύο σημασίες παρά το γεγονός ότι συμπίπτουν ως προς τη μορφή. Με τον ίδιο τρόπο γνωρίζουμε ότι η λέξη *νέος* είναι πολύσημη αφού μπορεί να σημαίνει τον καινούργιο (*ο νέος κώδικας φορολογίας*) ή τον μικρό σε ηλικία (*ο νέος άνθρωπος*). Η γνώση της σημασίας επίσης μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε την αντίφαση όταν πούμε *στρογγυλό τετράγωνο* ή *Βρέχει αλλά δεν βρέχει*.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η κατάτμηση σε επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία) εξυπηρετεί μεθοδολογικούς σκοπούς, χωρίς αυτό να συνεπάγεται μια αναγκαστική ιεραρχική διάταξη στη δομή της γλώσσας. Στην πραγματικότητα, υπάρχει αλληλεπίδραση των συστημάτων αυτών και μερικές φορές είναι δύσκολο να απομονωθούν. Όπως θα δούμε και παρακάτω, το φωνολογικό σύστημα είναι εκείνο που σχετίζεται με την εκφορά του λόγου, την εξωτερικευση της γλώσσας δηλαδή, ενώ η σημασιολογία σχετίζεται με το πιο αφηρημένο εννοιολογικό σύστημα και κατά συνέπεια και με άλλες γνωστικές λειτουργίες. Όπως δείχνει και η σύντομη παρουσίασή μας, η σημασία διατρέχει όλα τα επίπεδα, αφού και τα φωνήματα έχουν διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά και οι μορφολογικοί συνδυασμοί αλλάζουν τη σημασία, ενώ οι συνδυασμοί φράσεων παράγουν μια σύνθετη σημασία. Συχνά επίσης μιλάμε για μορφοφωнологία και μορφοσύνταξη. Για παράδειγμα, στο ρήμα *διάβασα*, η παρουσία του *-σ-* στο αρχικό θέμα *διαβάζ-* μας δίνει την πληροφορία ότι αυτό που εκφράζει το ρήμα μας το βλέπουμε στη συνοπτική του διάσταση. Εδώ χρησιμοποιούμε ένα ξεχωριστό μόρφημα, το *-σ-*, για να εκφράσουμε αυτή την αλλαγή. Αντίθετα, στον ρηματικό τύπο *μείνω*, το συνοπτικό δηλώνεται όχι με την παρουσία άλλου μορφήματος, αλλά φωνολογικά με τη μετατροπή του αρχικού φωνήεντος [e] σε [i], αλλάζοντας το ρήμα από *μένω* σε *μείνω*. Στο παράδειγμα *διάβασα* βλέπουμε επίσης ότι το μόρφημα *-α* έχει και συντακτικό ρόλο, αφού μας δίνει πληροφορίες για το υποκείμενο της πρότασης (πρώτο πρόσωπο ενικό), το οποίο συμπίπτει υποχρεωτικά με τον ομιλητή. Επιπλέον, πολλές διαφοροποιήσεις για το είδος της πρότασης γίνονται σε επίπεδο προσωδίας. Για παράδειγμα, βλέποντας γραμμένη την πρόταση *Ο Γιάννης διάβασε*, χωρίς κανένα σημείο στίξης και καμία πληροφορία για το συνομιλιακό περιβάλλον στο οποίο εκφωνείται, μπορούμε να την ερμηνεύσουμε ως κατάφαση (.), ερώτηση (;) ή και ως έκφραση θαυμασμού (!). Στον προφορικό λόγο, ο χρωματισμός της φωνής (*προσωδία*) θα μας δώσει τις απαιτούμενες διαφοροποιήσεις, παρόλο που η μορφή της πρότασης παραμένει ίδια και στις τρεις περιπτώσεις.

Τέλος, για να μπορεί να λειτουργήσει ο γραμματικός μηχανισμός είναι απαραίτητο να υπάρχουν τα κατάλληλα υλικά, να υπάρχουν δηλαδή τα λεξικά στοιχεία. Το *λεξικό* είναι έξω από τη γραμματική και είναι το μέρος όπου νοητικά «αποθηκεύονται» τα μορφήματα και οι λέξεις. Κάθε λήμμα στο νοητικό λεξικό μας περιλαμβάνει πληροφορίες για τη φωνολογία, μορφολογία, συντακτική κατηγορία και τη σημασία μιας λέξης.

Εκτός από αυτές τις τυπικές πληροφορίες, περιλαμβάνει και καθαρά εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες. Αν πάρουμε τη λέξη *ακρόπολη*, για παράδειγμα, αναγνωρίζουμε ότι είναι ουσιαστικό, γένους θηλυκού, προφέρεται ως [akropolis], σχηματίζει τον πληθυντικό *ακροπόλεις* και αναφέρεται σε ένα ύψωμα (η άκρη της πόλης), το οποίο στην αρχαιότητα κυρίως εξυπηρετούσε ως καταφύγιο σε καιρούς πολέμου. Ταυτόχρονα όμως γνωρίζουμε ότι με τη λέξη αυτή αναφερόμαστε κατεξοχήν στην Ακρόπολη των Αθηνών, με τα κτίσματα που περιλαμβάνει, την αρχαιολογική της σπουδαιότητα, τα μάρμαρα του Παρθενώνα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο, κ.τ.λ. Είναι σαφές ότι η γλωσσική κατάρκτηση αφορά σε πολύ σημαντικό βαθμό την εκμάθηση του λεξιλογίου μιας γλώσσας. Παράλληλα, είναι εξίσου σαφές ότι η γνώση μιας γλώσσας δεν περιορίζεται μόνο στη γνώση του λεξιλογίου της, αλλά συμπεριλαμβάνει απαραίτητα και τη γνώση της γραμματικής, των κανόνων δηλαδή που διέπουν τη συγκεκριμένη γλώσσα. Όπως αναφέρει και ο Παναγιωτίδης (2013: 21):

Γλώσσα = λέξεις + γραμματική

Έχοντας αναλύσει τι είναι γλώσσα, τι είναι γραμματική, τι περιλαμβάνει αυτή η γνώση και πώς αποκτιέται, θα εστιάσουμε στη συνέχεια στη γραμματική ως το θεωρητικό πλαίσιο που μας επιτρέπει να αναλύσουμε τη γλώσσα.

1.3. Η γραμματική ως θεωρητικό μοντέλο

Σε αυτή την ενότητα θα εξετάσουμε πώς αντιλαμβανόμαστε τη γραμματική ως προς το περιεχόμενό της, τι προϋποθέσεις οφείλει να καλύπτει σε σχέση με τα εμπειρικά δεδομένα, αλλά και πώς διαφοροποιείται από προσεγγίσεις που επιχειρούν να ρυθμίσουν τι είναι σωστό και τι όχι σε μια δεδομένη γλώσσα.

1.3.1. Καθολική Γραμματική, αρχές και παράμετροι

Η μέχρι τώρα συζήτηση μας δείχνει ότι η γλώσσα διέπεται από ένα σύνολο κανόνων που ορίζουν αυτό που ονομάζουμε *γραμματική*. Στόχος μας λοιπόν είναι να ανακαλύψουμε αυτούς τους κανόνες, δηλαδή ποιοι είναι και τι μορφή έχουν. Στο σημείο αυτό τίθεται ένα νέο ερώτημα: Αν οι κανόνες αυτοί είναι έμφυτοι ή πιο συγκεκριμένα μέρος της βιολογικής μας συγκρότησης (το γενετικό μας αποτύπωμα), τότε γιατί δεν μιλούν όλοι οι άνθρωποι την ίδια γλώσσα; Μια προσεκτική μελέτη μάς δείχνει ότι όντως οι γλώσσες διέπονται από κανόνες που έχουν την ισχύ *Αρχών* (Principles). Αυτές οι αρχές είναι μέρος της Καθολικής Γραμματικής. Από την άλλη, οι γλώσσες εμφανίζουν πολλές διαφορές που ξεπερνούν το επίπεδο του λεξιλογίου αλλά είναι δομικές. Για να το πούμε αλλιώς, οι γλώσσες αποκλίνουν η μία από την άλλη. Ας ονομάσουμε αυτές τις αποκλίσεις *παραμέτρους* (parameters). Οι διαγλωσσικές διαφορές επομένως είναι ένα αποτέλεσμα παραμετρικών διαφορών. Πώς καθορίζονται οι παράμετροι; Μέσα από τη γλωσσική κατάρκτηση. Αυτό ταυτόχρονα μας λέει κάτι ακόμα για το ποια μπορεί να είναι η υπόσταση της ΚΓ. Θα πρέπει να είναι ένας μηχανισμός αυστηρά περιοριστικός για να προβλέπει τις φυσικές γλώσσες και μόνον αυτές, αλλά ταυτόχρονα και αρκετά ανοιχτός για να προβλέπει έναν μεγάλο αριθμό γλωσσών. Όσο παράδοξο και αν ακούγεται, είναι ακριβώς το σύστημα που χρειαζόμαστε για να μπορούμε να καταλάβουμε πώς λειτουργεί η γλώσσα και πώς ερμηνεύεται η ποικιλότητα που εμφανίζεται στις γλώσσες του κόσμου. Επομένως, όταν γνωρίζουμε μια γλώσσα χ , γνωρίζουμε την ΚΓ και τις παραμέτρους, τις επιλογές δηλαδή, που οδηγούν στην κατάρκτηση του γλωσσικού συστήματος χ , όπου το χ μπορεί να είναι η ελληνική, η αγγλική, η αλβανική, η σουαχίλι κ.τ.λ.

Ας αναφερθούμε σε ορισμένα παραδείγματα, για να δείξουμε πώς λειτουργεί η παραπάνω διάκριση σε αρχές και παραμέτρους. Παραθέτουμε τρία παραδείγματα από τα ουαλικά, τα αγγλικά και τα ελληνικά αντίστοιχα, στα οποία αναφερθήκαμε και προηγουμένως. Οι τέσσερις λέξεις της ουαλικής και της αγγλικής αποδίδονται με τις αντίστοιχες ελληνικές (glosses) στην αμέσως επόμενη σειρά (η αντιστοιχία είναι ένα προς ένα).

11. Darllenais i y llyfr.
διάβασα εγώ το βιβλίο
12. I read the book.

- εγώ διάβασα το βιβλίο
13. Εγώ διάβασα το βιβλίο.
Διάβασα εγώ το βιβλίο.
Διάβασα το βιβλίο.

Αν συγκρίνουμε τα ουαλικά με τα αγγλικά, παρατηρούμε ότι διαφοροποιούνται ως προς τη θέση του ρήματος, το οποίο στα ουαλικά μπαίνει πρώτο, ενώ στα αγγλικά δεύτερο. Αν προσπαθήσουμε να αλλάξουμε τη σειρά τους, το αποτέλεσμα είναι αντιγραμματικό, δεν μπορούμε δηλαδή να έχουμε τις προτάσεις **I darllennais y llyfr* και **Read I the book*. Και στις δύο γλώσσες η φράση «το βιβλίο» μπαίνει στο τέλος. Ενώ και οι δύο γλώσσες χρησιμοποιούν ένα ρήμα για σχηματίσουν την πρόταση, η θέση του ρήματος διαφοροποιείται. Η παράμετρος λοιπόν αφορά τη θέση του ρήματος σε σχέση με το υποκείμενο «εγώ» μέσα στην πρόταση.

Από την άλλη, βλέπουμε ότι τα ελληνικά προσθέτουν και μια τρίτη διάσταση σε αυτή την ποικιλία, αφού το ρήμα μπορεί να είναι στην αρχή της πρότασης, όπως στα ουαλικά, ή να εμφανίζεται μετά το «εγώ», όπως στα αγγλικά. Επιπλέον, στα ελληνικά μπορεί να παραλείπεται πλήρως η αντωνυμία *εγώ*, κάτι το οποίο είναι αδύνατο στα ουαλικά και αγγλικά παραδείγματα. Άρα, τα ελληνικά παρουσιάζουν και μια δεύτερη παράμετρο, η οποία έχει να κάνει με την πραγμάτωση ή όχι του υποκειμένου. Πού οφείλεται αυτή η παράμετρος ή αλλιώς γιατί αυτή η δυνατότητα είναι ενεργή στα ελληνικά; Όπως είδαμε και παραπάνω, η μορφολογία του ρήματος στα ελληνικά μας δίνει πληροφορίες για το θέμα αλλά και για το πρόσωπο. Έτσι, στο *διάβασα*, η κατάληξη *-α* μας λέει ότι αυτό που ενεργεί είναι πρώτο πρόσωπο ενικού αριθμού, αντίστοιχο με την αντωνυμία «εγώ». Αλλάζοντας την κατάληξη σε *-ες*, αλλάζουμε και το πρόσωπο στο αντίστοιχο του «εσύ» και πάει λέγοντας. Αυτή η δυνατότητα δεν φαίνεται να υπάρχει στις άλλες δύο γλώσσες.

Τα παραπάνω παραδείγματα μας δείχνουν ότι οι γλώσσες αυτές έχουν κοινές αρχές (συνδυάζουν λέξεις για να φτιάξουν προτάσεις, ακολουθούν κάποιους κανόνες στους συνδυασμούς τους, έχουν ρήματα, αντωνυμίες, άρθρα και ουσιαστικά), αλλά διαφοροποιούνται στη σειρά που ακολουθούν σε αυτό τον συνδυασμό ή στον τρόπο με τον οποίο εκφράζουν αυτά τα χαρακτηριστικά. Μια συγκριτική μελέτη λοιπόν οφείλει να δείξει από πού πηγάζουν αυτές οι διαφοροποιήσεις και πώς κωδικοποιούνται.

Στόχος μας είναι να δούμε τι περιλαμβάνει η ΚΓ και πώς ορίζονται οι παράμετροι ή αλλιώς πού ακριβώς οφείλεται η παραμετροποίηση. Σε μια πρώτη προσέγγιση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι παραμετρικές αποκλίσεις σχετίζονται άμεσα με το λεξικό και ότι η εκμάθηση του λεξιλογίου θέτει και τις βάσεις για τον καθορισμό των παραμέτρων. Αυτό χρειάζεται πολύ περισσότερη ανάλυση, αλλά αποτελεί ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούμε να καταλάβουμε τις διαγλωσσικές διαφορές. Η Borer (1983), μελετώντας δεδομένα από τις σημιτικές και τις ρομανικές γλώσσες, διατύπωσε την πρόταση ότι μέσα στο λεξικό υπάρχουν κάποια στοιχεία που μεταφέρουν γραμματικές κυρίως πληροφορίες και αυτά είναι και πιο ευάλωτα στη διαφοροποίηση. Όπως είδαμε και στα παραπάνω παραδείγματα, η άποψη αυτή φαίνεται να επιβεβαιώνεται, αν λάβουμε υπόψη μας ότι η παρουσία της προσωπικής κατάληξης στα ελληνικά και η απουσία της, για παράδειγμα στα αγγλικά, έχει επιπτώσεις στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να δομηθεί η πρόταση. Φαίνεται λοιπόν πως τα κλιτικά μορφήματα είναι στοιχεία που μπορούν να παίξουν ρόλο στις παραμετρικές διαφοροποιήσεις. Σίγουρα όμως δεν αρκεί αυτό για να εξηγήσουμε γιατί, για παράδειγμα, το ρήμα μπαίνει πρώτο στα ουαλικά, δεύτερο στα αγγλικά ή γιατί δεν περιορίζεται η θέση του στα ελληνικά. Στο ίδιο πλαίσιο οι Wexler & Manzini (1987) υποστηρίζουν ότι οι παραμετρικές αποκλίσεις είναι κατά βάση λεξικές, προκύπτουν δηλαδή από τις ιδιότητες που έχουν τα λεξικά στοιχεία. Για να μπορέσουμε να καταλάβουμε λοιπόν τι περιλαμβάνει η ΚΓ και πώς ορίζονται οι παράμετροι χρειαζόμαστε ένα θεωρητικό πλαίσιο που θα μας δώσει τη μεθοδολογία και τα απαραίτητα εργαλεία ώστε να έχουμε τη δυνατότητα να δουλέψουμε πάνω στα γλωσσικά δεδομένα, προκειμένου να δώσουμε τις απαιτούμενες απαντήσεις.

1.3.2. Προϋποθέσεις και εργαλεία του γραμματικού μοντέλου

Με βάση τα παραπάνω, βλέπουμε ότι η προσέγγιση που έχουμε στα γλωσσικά δεδομένα σχετίζεται με υποθέσεις που κάνουμε για το τι είναι γλώσσα, προσφέροντας έτσι διαφορετικές οπτικές γωνίες σε ένα σύνθετο φαινόμενο. Εφόσον ξεκινάμε από μια θεώρηση που αποδέχεται ότι ο γλωσσικός μηχανισμός είναι έμφυτος, υπόκειται σε βιολογική ωρίμανση και έχει τη μορφή βασικών κανόνων (αρχών) που διέπουν όλες τις γλώσσες, στόχος μας είναι να καταλάβουμε αυτούς ακριβώς τους κανόνες. Η ΚΓ επομένως ορίζει και το θεωρητικό μοντέλο το οποίο υιοθετούμε. Στις πρώτες του θεωρητικές προσεγγίσεις, ο Chomsky (1965) μιλά

για ένα σύστημα το οποίο έχει την ικανότητα να παράγει έναν απεριόριστο αριθμό γλωσσικών δεδομένων. Καθιερώνεται τότε ο όρος «Generative Grammar», ο οποίος αποδόθηκε στα ελληνικά ως «Γενετική Γραμματική». Εδώ μπορεί κανείς να αναρωτηθεί πώς είναι δυνατόν ένα περιορισμένο σύστημα κανόνων να παράγει έναν απεριόριστο αριθμό γλωσσικών δεδομένων. Είναι λογικά εφικτό; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι θετική, όσο και αν μας ξενίζει, εφόσον είναι σαφές τι εννοούμε με τον όρο «απεριόριστο». Η γραμματική ως σύστημα παράγει μόνο ό,τι υπόκειται στους κανόνες της. Με αυτή την έννοια το αποτέλεσμα είναι πεπερασμένο. Επομένως, δεν μπορεί να παράγει δομές που δεν προκύπτουν από αυτούς τους κανόνες. Η έννοια του απεριόριστου σχετίζεται λοιπόν πολύ συγκεκριμένα με τη δημιουργικότητα της γλώσσας: ανά πάσα στιγμή μπορούμε να παράγουμε προτάσεις που δεν έχουμε ξανακούσει, να μιλάμε για αυτά που υπάρχουν και για αυτά που δεν υπάρχουν, να φτιάχνουμε νέες λέξεις, αλλά και να εφαρμόζουμε έναν κανόνα στο αποτέλεσμα του μέσα από τη διαδικασία της επαναδρομής.

Ποιες προϋποθέσεις θα πρέπει να καλύπτει το θεωρητικό μοντέλο που υιοθετούμε; Σύμφωνα με τον Chomsky, θα πρέπει να καλύπτει τρεις βαθμούς επάρκειας: παρατηρητική, περιγραφική και ερμηνευτική (βλ. Θεοφανοπούλου-Κοντού 2002: 28-30).

14. α. *Παρατηρητική επάρκεια* (observational adequacy): να μπορεί να προλέγει ποιες δομές είναι ορθά σχηματισμένες και ποιες όχι.
- β. *Περιγραφική επάρκεια* (descriptive adequacy): να έχει παρατηρητική επάρκεια και να μπορεί να περιγράφει τις ορθά σχηματισμένες δομές σύμφωνα με τη γλωσσική διαίσθηση των φυσικών ομιλητών.
- γ. *Ερμηνευτική επάρκεια* (explanatory adequacy): να έχει παρατηρητική και περιγραφική επάρκεια και να μπορεί να ερμηνεύει τα δεδομένα βασιζόμενο σε θεωρητικές αρχές οι οποίες είναι καθολικές και αριθμητικά περιορισμένες.

Χρειαζόμαστε επομένως ένα μοντέλο το οποίο θα μας δίνει τα εργαλεία να παρατηρούμε τα δεδομένα, να τα περιγράφουμε με όσο το δυνατόν περισσότερη λεπτομέρεια και, τέλος, να τα ερμηνεύουμε. Πιο πρόσφατα ο Chomsky (2004β) θέτει ένα ακόμη ερώτημα: «τι υπάρχει πέρα από την ερμηνευτική επάρκεια;». Με αυτό το ερώτημα στην ουσία επιχειρεί να προσδιορίσει ποια είναι η σχέση της γλώσσας με τα υπόλοιπα γνωστικά συστήματα, τι είναι ιδιαίτερο στη γλώσσα και τι αποτελεί ιδιότητα και άλλων συστημάτων. Όπως είδαμε, αυτός ο προβληματισμός συνοψίζεται σε αυτό που ο Chomsky ονομάζει το «πρόβλημα του Πλάτωνα» και αντανακλάται στο ερώτημα του Μένωνα. Ως γλωσσολόγοι καλούμαστε να ανακαλύψουμε τι είναι καταγεγραμμένο στην ΚΓ, η οποία μοιάζει με το «μαύρο κουτί» της γλώσσας. Αν η ΚΓ περιέχει όσο το δυνατόν λιγότερες αρχές (κανόνες), είναι δηλαδή *μινιμαλιστική* (minimalist), τότε θα πρέπει να μπορούμε να διακρίνουμε τι είναι ιδιαίτερο στο γλωσσικό σύστημα και τι όχι. Με άλλα λόγια, τι διαφοροποιεί τη γλώσσα από τα υπόλοιπα γνωστικά συστήματα και τι διαφοροποιεί τον άνθρωπο από τα υπόλοιπα έμβια όντα σε σχέση πάντα με τη γλώσσα. Είδαμε, για παράδειγμα, ότι και οι μέλισσες έχουν ένα αναπτυγμένο σύστημα, το οποίο όμως δεν είναι γλώσσα.

Η γραμματική ως σύστημα και ως μοντέλο, εφόσον ακολουθεί κάποιους κανόνες, θα πρέπει να παράγει μόνο γραμματικές δομές. Πώς το ξέρουμε αυτό; Ως φυσικοί ομιλητές, βασιζόμαστε στη *γλωσσική μας διαίσθηση* και διακρίνουμε αν υπάρχει πρόβλημα σε κάποια δομή, ποιο είναι αυτό και πώς θα έπρεπε να είναι η αντίστοιχη γραμματική δομή. Οι προβληματικές (αντιγραμματικές) δομές συνοδεύονται από έναν αστερίσκο (*), όπως έχουμε δει, για να φανεί ότι πρόκειται για τύπο ο οποίος δεν απαντά. Ας δούμε τα παρακάτω παραδείγματα:

15. α. Ο Γιάννης γράφει.
- β. *Ο Γιάννης γράφουν.
16. α. Η Μαρία αγαπάει τον εαυτό της.
- β. *Η Μαρία αγαπάει τον εαυτό του.

Η πρώτη πρόταση στο (15) είναι γραμματική. Το υποκείμενο, η φράση *ο Γιάννης*, συμφωνεί με το ρήμα ως προς το πρόσωπο και τον αριθμό. Αντίθετα, η δεύτερη πρόταση είναι αντιγραμματική, αφού το υποκείμενο είναι ενικού αριθμού, αλλά η κατάληξη του ρήματος δηλώνει πληθυντικό αριθμό. Στο (16) η πρώτη πρόταση είναι γραμματική, αφού έχουμε την αυτοπαθή αντωνυμία *τον εαυτό της* και έχει ένα συμβατό σημείο αναφοράς, *η Μαρία*, στην ίδια πρόταση. Η δεύτερη πρόταση είναι αντιγραμματική, παρόλο που η αυτοπαθής αντωνυμία και το σημείο αναφοράς της βρίσκονται στην ίδια πρόταση, επειδή *η Μαρία* είναι γένους θηλυκού

ενώ το στοιχείο *του* στον *εαυτό του* είναι γένους αρσενικού. Ως φυσικοί ομιλητές, επομένως, όχι μόνο κρίνουμε σωστά ότι οι προτάσεις αυτές είναι αντιγραμματικές, αλλά μπορούμε να εξηγήσουμε και τον λόγο της αντιγραμματικότητάς τους.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε μια βασική διάκριση ανάμεσα στο αν κάτι είναι *γραμματικό/αντιγραμματικό* (grammatical/ungrammatical) ή *αποδεκτό/μη αποδεκτό* (acceptable/unacceptable). Η γραμματικότητα αφορά τη γλωσσική μας ικανότητα (αυτό που γνωρίζουμε), ενώ η αποδεκτότητα αφορά τη γλωσσική μας επιτέλεση (πώς χρησιμοποιούμε τη γνώση που έχουμε). Το κλασικό πλέον παράδειγμα του Chomsky (1965: 149) είναι το παρακάτω:

17. Colorless green ideas sleep furiously.
«Άχρωμες πράσινες ιδέες κοιμούνται μανιασμένα».

Όπως παρατηρεί ο Chomsky, η πρόταση αυτή είναι γραμματική, αφού δεν παραβιάζεται κανένας κανόνας σε ό,τι αφορά τον σχηματισμό της. Έχουμε τις λέξεις *άχρωμες* και *πράσινες* που προσδιορίζουν τις *ιδέες* και το σύνολο που φτιάχνουν οι τρεις αυτές λέξεις λειτουργεί ως υποκείμενο. Έχουμε επίσης το ρήμα *κοιμούνται*, το οποίο προσδιορίζεται από το *μανιασμένα*. Η πρόταση αυτή είναι γραμματική, εφόσον υπάρχει ορθός σχηματισμός των λέξεων σε φράσεις. Ωστόσο, είναι μη αποδεκτή, εφόσον παραβιάζονται βασικοί σημασιολογικοί περιορισμοί: αν κάτι είναι *άχρωμο* δεν μπορεί να είναι και *πράσινο*, και η κατάσταση της απραξίας του ύπνου δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται από το *μανιασμένα* που προϋποθέτει έντονη κινητικότητα. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και αυτή η πρόταση μπορεί να γίνει αποδεκτή στο κατάλληλο περιεχόμενο, όπως για παράδειγμα σε ένα ποίημα. Εξάλλου είναι συχνές οι περιπτώσεις όπου έχουμε μεταφορική χρήση της γλώσσας, όπως στην πρόταση *η παιδεία συνεχίζει να αιμορραγεί*. Σαφώς και η παιδεία ως μια αφηρημένη έννοια δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται από αιμορραγία. Η χρήση του συγκεκριμένου ρήματος όμως τονίζει τα έντονα προβλήματα που ταλανίζουν την παιδεία. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το σύμβολο που χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να χαρακτηρίσουμε μια πρόταση ως μη αποδεκτή είναι η δίσηση (#) και όχι ο αστερίσκος (*). Πρόκειται για μια σύμβαση που μας βοηθάει να διαφοροποιήσουμε τη γραμματικότητα από την αποδεκτότητα. Με αυτό τον τρόπο η πρόταση στο (17) μπορεί να χαρακτηριστεί γραμματική, αλλά μη αποδεκτή (#) σε συγκεκριμένο περιβάλλον.

Μπορούμε να δούμε και άλλα παραδείγματα όπου έχουμε γραμματικές προτάσεις οι οποίες όμως βρίσκονται χαμηλά στην κλίμακα της αποδεκτότητας. Θα δανειστούμε ένα παράδειγμα από τον Smith (1989: 57) προσαρμοσμένο στα ελληνικά. Το ρήμα *ανοίγω* μπορεί να χρησιμοποιηθεί με δύο τρόπους, είτε για να δηλώσει ότι κάποιος ανοίγει κάτι είτε ότι κάτι ανοίγει από μόνο του. Ας το δούμε στα παρακάτω παραδείγματα:

18. α. Τα όστρακα ανοίξαν.
β. Τα όστρακα ανοίξαν όστρακα.

Τη φράση *τα όστρακα* μπορούμε να την προσδιορίσουμε με μια άλλη πρόταση, όπως παρακάτω:

19. α. Τα όστρακα [που τα όστρακα ανοίξαν] ανοίξαν.
β. Τα όστρακα [που τα όστρακα [που ανοίξαν] ανοίξαν] ανοίξαν.

Όλες αυτές οι προτάσεις είναι γραμματικές. Χρησιμοποιούμε τις αγκύλες για να δείξουμε τις ενδιάμεσες προτάσεις. Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι όσο αυξάνονται οι αναφορικές προτάσεις και ανάλογα με το πώς χρησιμοποιείται το ρήμα, η αποδεκτότητα της πρότασης φθίνει, παρόλο που οι συνδυασμοί είναι απολύτως γραμματικοί. Οι αντίστοιχες προτάσεις στα αγγλικά είναι ακόμη πιο ενδιαφέρουσες, καθώς μπορεί να παραλείπεται το αντίστοιχο του *που*, δηλαδή το *that*.

20. α. Oysters split oysters (= κάποια όστρακα ανοίγουν κάποια όστρακα).
β. Oysters split (= κάποια όστρακα ανοίγουν από μόνα τους).
γ. Oysters (that) oysters split split (βλ. 19α).
δ. Oysters oysters split split (βλ. 19α).
ε. Oysters oysters split split split (βλ. 19β).

Παρόλο που οι προτάσεις αυτές είναι πλήρως γραμματικές, η αποδεκτότητά τους, ιδιαίτερα με την παράλειψη του *that*, είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στη θεωρητική μας προσέγγιση μας ενδιαφέρει να έχουμε τα εργαλεία που θα μας επιτρέψουν να περιγράψουμε τα δεδομένα αλλά και να τα ερμηνεύσουμε. Η διάκριση σε γραμματικές και αντιγραμματικές δομές (ή ακόμη και σε περισσότερο ή λιγότερο γραμματικές δομές), με βάση τη γλωσσική διαίσθηση των φυσικών ομιλητών που παρέχει τη δυνατότητα διατύπωσης κρίσεων είναι ένα βασικό μεθοδολογικό εργαλείο. Σε πιο σύγχρονες προσεγγίσεις χρησιμοποιούνται και πειραματικές μέθοδοι που επιτρέπουν πιο λεπτομερείς διαφοροποιήσεις (διαβαθμίσεις γραμματικότητας), οι οποίες σε μεγάλο ποσοστό ακολουθούν μεθόδους και μετρήσεις της ψυχολογίας. Είτε με απλές προτάσεις είτε με πιο σύνθετες πειραματικές μεθόδους, αυτό που διαφαίνεται είναι η *ψυχολογική υπόσταση* (psychological reality) της γλώσσας, η οποία αποτελεί μέρος της ανθρώπινης συμπεριφοράς και πιο συγκεκριμένα μιας εσωτερικευμένης γνώσης που επιτρέπει την κατανόηση και την παραγωγή λόγου.

1.3.3. Περιγραφική έναντι ρυθμιστικής γραμματικής

Στις προϋποθέσεις του γραμματικού μοντέλου λάβαμε υπόψη μας την περιγραφική επάρκεια. Η γλωσσολογία ως επιστήμη παρατηρεί, περιγράφει και, στη συνέχεια, ερμηνεύει τα εμπειρικά δεδομένα που έχει. Δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην περιγραφή των δεδομένων, καθώς είναι ιδιαίτερα σημαντική, όπως δείχνουν και οι πιο παραδοσιακές γλωσσολογικές προσεγγίσεις. Για παράδειγμα, μια σχολική γραμματική περιγράφει τα δεδομένα, ακολουθώντας κάποιες βασικές κατηγοριοποιήσεις. Η ανάλυση μπορεί να είναι από λίγο έως πολύ λεπτομερής ανάλογα με τους στόχους του συγγραφέα, τις ανάγκες των χρηστών, κ.τ.λ. Σε αυτό το πλαίσιο, η γραμματική των Κλαίρη και Μπαμπινιώτη (2005) ακολουθεί μια μεθοδολογία την οποία οι συγγραφείς αποκαλούν «δομολειτουργική» (δομή και λειτουργία της γλώσσας), ενώ αυτή των Holton, Mackridge και Φιλίππακη-Warburton (1999) είναι κυρίως δομική στο πλαίσιο μιας πιο φορμαλιστικής (τυπικής) περιγραφής. Σε κάθε περίπτωση και οι δύο γραμματικές είναι σύγχρονες και περιγράφουν τα βασικά χαρακτηριστικά της κοινής νέας ελληνικής γλώσσας.

Η περιγραφική γραμματική λοιπόν, ανεξάρτητα από την οπτική γωνία που υιοθετεί, επιδιώκει την όσο το δυνατόν πληρέστερη αποτύπωση «αυτού που λέγεται». Κατά συνέπεια, δεν επιδιώκει να δείξει τι δεν πρέπει να λέγεται. Με άλλα λόγια περιγράφει, αλλά δεν ρυθμίζει τη γλωσσική συμπεριφορά των φυσικών ομιλητών. Ο γλωσσολόγος αφουγκράζεται τα δεδομένα και προσπαθεί, χωρίς να παρεμβαίνει στη γλώσσα, να εξηγήσει γιατί κάποιες δομές έχουν τη μορφή που έχουν. Ας δούμε ένα συνηθισμένο παράδειγμα από τη νέα ελληνική. Κατά κανόνα τα θηλυκά επώνυμα προέρχονται από τη γενική του αρσενικού (για λόγους που έχουν να κάνουν με κοινωνικές συμβάσεις και όχι με τη γλώσσα). Έτσι, έχουμε *ο κύριος Ρούσσο* και για το θηλυκό *η κυρία Ρούσσο* ή *ο κύριος Φαρμάκης* και *η κυρία Φαρμάκη* ή *ο κύριος Παππάς* και *η κυρία Παππά*. Σε κάποιες περιπτώσεις το αρσενικό επώνυμο είναι ήδη σε γενική και έτσι δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό, όπως στο *ο κύριος Νικολάου* και *η κυρία Νικολάου*. Αυτό που παρατηρούμε συχνά στον λόγο είναι ότι τα θηλυκά επώνυμα σε *-η* και *-α* εμφανίζουν τύπους όπως οι παρακάτω:

21. α. η κυρία Φαρμάκη, η κυρία Παππά
- β. της κυρίας Φαρμάκης, της κυρίας Παππάς

Μια ρυθμιστική γραμματική θα σημείωνε ότι ο σχηματισμός στο (21β) είναι «λανθασμένος», εφόσον το όνομα είναι ήδη σε γενική και, επομένως, ο σωστός τύπος είναι *της κυρίας Φαρμάκη* και *της κυρίας Παππά*. Αν ο τύπος αυτός όμως παράγεται, τότε το ερώτημα είναι αν είναι πράγματι γραμματικός ή όχι. Αν είναι γραμματικός, θα πρέπει να ακολουθεί κάποιον κανόνα, ο οποίος σε αυτή την περίπτωση διαφοροποιείται από αυτόν που είναι αποδεκτός. Ποιος είναι όμως ο κανόνας αυτός; Για τους περισσότερους φυσικούς ομιλητές (αν όχι για όλους), οι καταλήξεις *-η* και *-α* στα παραπάνω επώνυμα, σε συνδυασμό με το θηλυκό άρθρο *η*, είναι δηλωτικές της κλιτικής τάξης των θηλυκών ουσιαστικών, τα οποία σχηματίζουν τη γενική με την προσθήκη του *-ς*. Επομένως, το επώνυμο *Φαρμάκη* ή *Παππά* αναλύεται ως ο τύπος της ονομαστικής και, με βάση την κλίση των θηλυκών της τάξης αυτής, η γενική θα πρέπει να είναι *της Φαρμάκης* και *της Παππάς* αντίστοιχα. Αυτό που φαινομενικά ερμηνεύεται ως «λάθος» είναι στην ουσία ένας ορθός γραμματικός σχηματισμός, στον βαθμό που έχει συστηματικότητα και μπορεί να ερμηνευθεί. Για τον φυσικό ομιλητή που παράγει τη γενική αυτή δεν είναι σαφής η εξωγλωσσική σύμβαση που καθορίζει το θηλυκό επώνυμο ως τη

γενική του αρσενικού. Βλέπουμε δηλαδή ότι υπερισχύει των κοινωνικών συμβάσεων αυτό που ο ομιλητής γνωρίζει νοητικά για τους μορφολογικούς σχηματισμούς της γλώσσας του. Αντίστροφα, σε παλαιότερες δεκαετίες, η αναγνώριση αυτής της σύμβασης οδηγούσε συχνά στη χρήση του αρσενικού επωνύμου και για τα γυναικεία επώνυμα στις αγγλικές μεταφράσεις. Έτσι, παρατηρεί κανείς προσφωνήσεις του τύπου *κυρία Πάππας* (με αναβιβασμό του τόνου, όπως και στο *κύριος Τζον Πάππας*) αντί του αναμενόμενου *κυρία Παππά*.

«Λάθη» όπως αυτό που αναφέραμε μπορούν να έχουν και δομικές επιπτώσεις, οδηγώντας στη γλωσσική αλλαγή. Στην ιστορία της ελληνικής είναι γνωστή η προσαρμογή των τριτόκλιτων ουσιαστικών σε μια από τις δύο άλλες κλίσεις. Για παράδειγμα, η λέξη *χειμών* έδωσε την ονομαστική *χειμώνας* (όπως *ταμίας*) με βάση την αιτιατική *χειμόνα* > *χειμόνα-ν* (κατά το *ταμίαν*) (Browning 1983: 83-84, 106). Οι εκάστοτε φυσικοί ομιλητές προσλαμβάνουν τα δεδομένα και οδηγούνται σε σχηματισμούς συμβατούς με τους κανόνες που ακολουθούν. Αυτό που σε μια δεδομένη χρονική στιγμή μπορεί να θεωρηθεί «λάθος» (όπως η προσθήκη του τελικού -ν στην αιτιατική *χειμόνα*) είναι δυνατόν να οδηγήσει σε δομικές αλλαγές, έτσι ώστε το αρχικό «λάθος» να γίνει ο κανόνας. Ένα παρόμοιο παράδειγμα αναλογικού σχηματισμού είδαμε και στην περίπτωση της γλωσσικής κατάκτησης με τον τύπο *μαϊμούς* (κατά το *παπούς*). Στα παιδιά τέτοια λάθη περιορίζονται στα αρχικά στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης, καθώς στη συνέχεια το σύστημά τους εναρμονίζεται με αυτό των ενηλίκων. Τι μπορεί όμως να συμβεί αν για κάποιον λόγο μια γενιά ομιλητών συντονιστεί για διάφορους λόγους (ενδογλωσσικούς, όπως δυσκολίες στην κλίση, ή εξωγλωσσικούς, όπως κοινωνικές πιέσεις) σε μια δομή, σε ένα «λάθος»; Σε αυτή την περίπτωση οδηγούμαστε σε γλωσσική αλλαγή. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Lightfoot (1979, 1999), η γλωσσική αλλαγή περνάει μέσα από τη γλωσσική κατάκτηση. Μια διαφορετική ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων δημιουργεί το αντίστοιχο της μετάλλαξης στη γλώσσα, δηλαδή μια παραμετρική αλλαγή. Η αλλαγή αυτή μπορεί να είναι φωνολογική, μορφολογική, συντακτική ή σημασιολογική, αν και πολύ συχνά είναι σύνθετη.

Με βάση τα παραπάνω, λοιπόν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η γραμματική περιγράφει και δεν ρυθμίζει. Όπως παρατηρεί ο Παναγιωτίδης (2013: 41-46), συνήθως αυτοί που ρυθμίζουν τι και πώς πρέπει να λέγεται δεν είναι γλωσσολόγοι! Μερικές ρυθμίσεις είναι χρήσιμες, όπως, για παράδειγμα, αυτές που αφορούν την ορθογραφία και καθιστούν τους διορθωμένους τύπους πιο συνεπείς στην ιστορική τους προέλευση ή καμιά φορά και στη συγχρονική τους πραγμάτωση. Κάποιες άλλες, όμως, μπορεί να αναστείλουν ή να καθυστερήσουν τη φυσική γλωσσική εξέλιξη.

1.4. Το αντικείμενο της σύνταξης

“It is important to learn to be surprised by simple things ... The beginning of science is the recognition that the simplest phenomena of ordinary life raise quite serious problems: Why are they as they are, instead of some different way?” (Chomsky 1986: 43)

Σε ελεύθερη απόδοση, το παραπάνω απόσπασμα μας λέει: «Είναι σημαντικό να μάθει κανείς να εκπλήσσεται με απλά πράγματα ... Η αρχή της επιστήμης είναι η αναγνώριση ότι τα πιο απλά φαινόμενα της καθημερινής ζωής εγείρουν αρκετά σοβαρά προβλήματα: γιατί είναι όπως είναι και όχι αλλιώς;». Η επιστήμη λοιπόν ξεκινά από την παρατήρηση των απλών πραγμάτων, που πολλές φορές είναι τόσο συνηθισμένα που περνάνε σχεδόν απαρατήρητα στην καθημερινότητά μας και, στη συνέχεια, θέτει ερωτήματα. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη, θα προσπαθήσουμε να δούμε τι εξετάζει η γραμματική στο πλαίσιο της συντακτικής ανάλυσης και πώς παρατηρούμε τα σχετικά δεδομένα, προκειμένου να θέσουμε τα κατάλληλα ερωτήματα, που θα μας οδηγήσουν και στις αντίστοιχες απαντήσεις.

Όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες του κεφαλαίου αυτού, η σύνταξη ασχολείται με τον συνδυασμό μορφημάτων ή λέξεων σε φράσεις, καθώς και φράσεων σε άλλες φράσεις. Αυτό που κάνει ουσιαστικά η σύνταξη είναι να αποδίδει δομή στον συνδυασμό των λεξικών στοιχείων. Ας δούμε το παρακάτω παράδειγμα:

22. α. Ο Γιάννης είπε ότι η Μαρία διάβασε το βιβλίο.
- β. Η Μαρία, είπε ο Γιάννης ότι διάβασε το βιβλίο.
- γ. Το βιβλίο είπε ο Γιάννης ότι η Μαρία διάβασε.
- δ. Είπε ο Γιάννης ότι η Μαρία διάβασε το βιβλίο.

- ε. *Ο Γιάννης είπε η Μαρία διάβασε το βιβλίο ότι.
στ. *Ότι η Μαρία ο Γιάννης είπε διάβασε το βιβλίο.

Υπάρχουν πάρα πολλοί συνδυασμοί λέξεων για την πρόταση στο (22α), ορισμένοι όμως από αυτούς είναι γραμματικοί, ενώ άλλοι είναι αντιγραμματικοί. Το ίδιο σύνολο λέξεων, όπως δίνεται παρακάτω, μπορεί να μας δώσει διαφορετικούς συνδυασμούς, διατηρώντας ίδιο το βασικό περιεχόμενο της πρότασης:

23. {είπε, διάβασε, Πέτρος, Μαρία, βιβλίο, ότι, η, ο, το }

Αν μπορούμε να βρούμε χωρίς λάθος ποιοι συνδυασμοί είναι γραμματικοί και ποιοι όχι, τότε ήδη γνωρίζουμε κάτι για το τι είναι σύνταξη. Αυτό συμβαίνει γιατί ως φυσικοί ομιλητές έχουμε ασυνείδητη γνώση της σύνταξης της γλώσσας μας, η οποία προκύπτει από τη γλωσσική μας ικανότητα.

Οι παραπάνω παραλλαγές της ίδιας πρότασης μας δίνουν και άλλες σημαντικές πληροφορίες: Πρώτον, ότι οι λέξεις δεν μπαίνουν απλώς η μια μετά την άλλη ακολουθώντας μια τυχαία γραμμική ακολουθία. Αν αυτό ίσχυε, τότε δεν θα είχαμε πρόβλημα με την πρόταση στο (22ε), όπου καταλαβαίνουμε ότι το στοιχείο *ότι* βρίσκεται σε λάθος θέση, ούτε με την πρόταση στο (22στ), όπου η ακολουθία *ότι η Μαρία* επίσης βρίσκεται σε λάθος θέση. Δεύτερον, μπορεί οι λέξεις να έχουν γραμμική ακολουθία, αλλά ταυτόχρονα αναγνωρίζουμε ότι μερικά λεξικά στοιχεία είναι πιο κοντά σε κάποια άλλα. Έτσι, για παράδειγμα, το *ότι η Μαρία* θα πρέπει να είναι πιο κοντά στο *διάβασε το βιβλίο* σχηματίζοντας έτσι μια πρόταση *ότι η Μαρία διάβασε το βιβλίο*. Εδώ η παρουσία του *ότι* μας δίνει την πληροφορία ότι η πρόταση αυτή εξαρτάται από κάτι άλλο, στη συγκεκριμένη περίπτωση από τη λέξη *είπε* που προηγείται. Από την άλλη, το *βιβλίο*, που είναι μέρος αυτής της πρότασης, προτάσσεται από μόνο του στο παράδειγμα (22γ) και το αποτέλεσμα είναι γραμματικό. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στο (22β), όπου η *Μαρία* εμφανίζεται έξω από την πρόταση στην οποία ανήκει, και πάλι το αποτέλεσμα είναι γραμματικό, ενώ στο (22στ), όπου προτάσσεται μαζί με το *ότι*, το αποτέλεσμα είναι αντιγραμματικό. Και εδώ τίθεται το ερώτημα: γιατί κάποιοι συνδυασμοί επιτρέπονται και κάποιοι άλλοι όχι;

Όπως είδαμε στην ενότητα 1.3.2, η αντιγραμματικότητα προκύπτει όταν παραβιάζεται κάποιος κανόνας της γραμματικής. Επομένως, στα παραπάνω παραδείγματα, οι δύο τελευταίες προτάσεις θα πρέπει να έχουν παραβιάσει κάποιον κανόνα που ορίζει τον συνδυασμό των λέξεων, ώστε να οδηγούμαστε σε αντιγραμματικό αποτέλεσμα. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να έχουν παραβιάσει κάποιον *συντακτικό κανόνα*. Ας εστιάσουμε σε κάποιες από τις παραπάνω προτάσεις:

24. α. Ο Γιάννης είπε *ότι η Μαρία* διάβασε το βιβλίο.
β. *Η Μαρία*, είπε ο Γιάννης *ότι* διάβασε το βιβλίο.
γ. **Ότι η Μαρία* είπε ο Γιάννης διάβασε το βιβλίο.

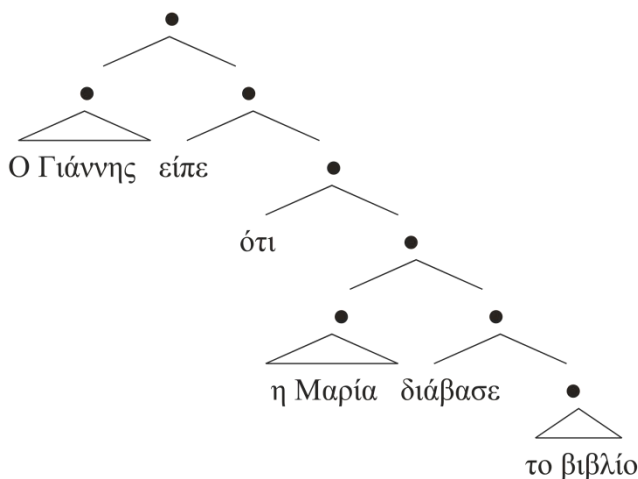
Η αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στο (24β) και στο (24γ) μας βοηθάει να καταλάβουμε κάτι για το (24α). Ειδικότερα, ο συνδυασμός *η + Μαρία* λειτουργεί ως μια ενότητα, πιο συγκεκριμένα αποτελεί ένα *συστατικό* (constituent) της πρότασης. Αντίθετα, ο συνδυασμός *ότι + η + Μαρία* δεν μπορεί να αποτελεί συστατικό, δεδομένης της αντιγραμματικότητας που δημιουργείται. Από την άλλη, όταν το *ότι* εμφανίζεται στο τέλος της πρότασης, όπως στο (22ε), το αποτέλεσμα είναι αντιγραμματικό. Οι δύο αυτές περιπτώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο σύνδεσμος *ότι* θα πρέπει να βρίσκεται σε μια συγκεκριμένη θέση, αμέσως μετά το *είπε* και αμέσως πριν από την πρόταση που ακολουθεί, δηλαδή *η Μαρία διάβασε το βιβλίο*. Με το ίδιο σκεπτικό, η ακολουθία *το βιβλίο* θα πρέπει να μπορεί να διαχωρίζεται από το *διάβασε*, εφόσον μπορεί και προτάσσεται, όπως φαίνεται στο (22γ). Τέλος, η ακολουθία *ο Γιάννης* μπορεί επίσης να εμφανιστεί σε άλλη θέση, μετά το *είπε*, και, καθώς το αποτέλεσμα είναι γραμματικό, αυτό σημαίνει ότι λειτουργεί ως ένα συστατικό που διαφοροποιείται από το *είπε*.

Όλα τα παραπάνω παραδείγματα μας δείχνουν ότι οι λέξεις δεν έχουν μια τυχαία γραμμική διάταξη (linear order) (η μία μετά την άλλη), αλλά ακολουθούν μια διάταξη η οποία είναι *ιεραρχική* (hierarchical). Τι θα πει ιεραρχική; Θα πει ότι τα λεξικά στοιχεία ομαδοποιούνται και σχηματίζουν συστατικά, τα οποία με τη σειρά τους ομαδοποιούνται με άλλα λεξικά στοιχεία ή και ομάδες, λειτουργούν δηλαδή ως συστατικά και φτιάχνουν φράσεις (phrases). Πολύ γενικά, τα βήματα που έχουμε ακολουθήσει δίνονται παρακάτω. Χρησιμοποιούμε αγκύλες για να δείξουμε το αποτέλεσμα των συνδυασμών και πλάγια γραφή για καθετί καινούργιο που προστίθεται στο επόμενο βήμα:

25. α. $το + βιβλίο \rightarrow [το \ βιβλίο]$
 β. $διάβασε + [το \ βιβλίο] \rightarrow [διάβασε \ [το \ βιβλίο]]$
 γ. $η + Μαρία \rightarrow [η \ Μαρία]$
 δ. $[η \ Μαρία] + [διάβασε \ [το \ βιβλίο]] \rightarrow [[η \ Μαρία][διάβασε \ [το \ βιβλίο]]]$
 ε. $ότι + [[η \ Μαρία] \ [διάβασε \ [το \ βιβλίο]]] \rightarrow [ότι \ [[η \ Μαρία][διάβασε \ [το \ βιβλίο]]]]$
 στ. $είπε + [ότι \ [[η \ Μαρία] \ [διάβασε \ [το \ βιβλίο]]]] \rightarrow [είπε \ [ότι \ [[η \ Μαρία][διάβασε \ [το \ βιβλίο]]]]]$
 ζ. $ο + Γιάννης \rightarrow [ο \ Γιάννης]$
 η. $[ο \ Γιάννης] + [είπε \ [ότι \ [[η \ Μαρία][διάβασε \ [το \ βιβλίο]]]]] \rightarrow [[ο \ Γιάννης] \ [είπε \ [ότι \ [[η \ Μαρία][διάβασε \ [το \ βιβλίο]]]]]]]$

Τι ακριβώς μας λένε τα βήματα στο (25); Μας λένε ότι, κάθε φορά που προσθέτουμε ένα νέο λεξικό στοιχείο, φτιάχνουμε ένα καινούργιο συντακτικό αντικείμενο, το οποίο εμπεριέχει το αρχικό. Μας λέει επίσης ότι όσο επαναλαμβάνεται αυτή η διαδικασία, τόσο πιο *εγκιβωτισμένο* (embedded) γίνεται το προηγούμενο συντακτικό αντικείμενο. Πιο συγκεκριμένα, τα λεξικά στοιχεία *το* και *βιβλίο* συγχωνεύονται και μας δίνουν το συστατικό *το βιβλίο*, το οποίο αποτελεί ένα καινούργιο συντακτικό αντικείμενο. Αυτό συγχωνεύεται με το *διάβασε* και μας δίνει ένα μεγαλύτερο συστατικό, το οποίο συγχωνεύεται με το συστατικό *η Μαρία* και μας δίνει κάτι μεγαλύτερο, αυτό που καταλαβαίνουμε ως πρόταση, η οποία συγχωνεύεται με το *ότι* και μας δίνει μια πιο σύνθετη πρόταση, η οποία με τη σειρά της συγχωνεύεται με το *είπε* και αυτό με τη σειρά του με το συστατικό *ο Γιάννης* και έτσι φτιάχνουμε τη μεγάλη πρόταση που βλέπουμε στο (25η).

Τα βήματα αυτά αντανακλούν μια ιεράρχηση στον τρόπο με τον οποίο χτίζεται η συγκεκριμένη πρόταση, η οποία στο εσωτερικό της έχει μια άλλη πρόταση. Ένας άλλος τρόπος για να αναπαραστήσουμε αυτά τα βήματα είναι να χρησιμοποιήσουμε μια διαφορετική απεικόνιση, αυτό που αποκαλούμε *δενδρική αναπαράσταση* ή *δενδροδιάγραμμα* (tree-diagram), όπως στο παρακάτω (Εικόνα 1.1):

Στην παραπάνω αναπαράσταση βλέπουμε επίσης ότι όσο πιο δεξιά βρίσκεται ένα συστατικό στη γραμμική ακολουθία τόσο πιο χαμηλά βρίσκεται ιεραρχικά στο δέντρο. Αντίστροφα, όσο πιο αριστερά βρίσκεται ένα συστατικό, τόσο πιο ψηλά βρίσκεται στην ιεραρχική του διάταξη. Επομένως, βλέπουμε ότι υπάρχει κάποια μορφή αντιστοιχίας ανάμεσα στη γραμμική και την ιεραρχική διάταξη των λεξικών στοιχείων. Αυτό συνάδει με το γεγονός ότι οι φράσεις έχουν δομή και αυτό που γνωρίζουμε ως φυσικοί ομιλητές είναι οι «κανόνες» που μας οδηγούν σε αυτή τη δομή, είτε πρόκειται για παραγωγή είτε πρόκειται για κατανόηση του λόγου. Στα επόμενα κεφάλαια θα δούμε πώς μπορούν να εκφραστούν καλύτερα οι ιεραρχικές σχέσεις που αφορούν το τι προηγείται και τι κυριαρχεί στη δομή της φράσης. Στο Κεφάλαιο 2 θα εξετάσουμε τα «βασικά υλικά» της συντακτικής δομής που δεν είναι άλλα από τα λεξικά στοιχεία. Σε αυτό το πλαίσιο θα δούμε πώς κατηγοριοποιούνται τα στοιχεία αυτά και τι ρόλο παίζουν οι συντακτικές κατηγορίες και τα χαρακτηριστικά που τις διέπουν.

1.5. Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάσαμε τι είναι γλώσσα, τι είναι γραμματική και τι αποτελεί γνώση της γλώσσας. Το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο παρουσιάσαμε και θα υιοθετήσουμε στο παρόν βιβλίο είναι αυτό της Γενετικής Γραμματικής. Το μοντέλο αυτό διακρίνει βασικές αρχές που διέπουν τις φυσικές γλώσσες (αυτό που συχνά αποκαλούμε Καθολική Γραμματική), αλλά και αποκλίσεις μεταξύ των γλωσσών, που αναγνωρίζονται ως παράμετροι. Η βιολογική υπόσταση της γλώσσας μάς επιτρέπει να κάνουμε γενικεύσεις, να δούμε τη γλωσσική κατάκτηση σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, ενώ ταυτόχρονα ανοίγει δυνατότητες για τη σύνδεση της γλωσσικής κατάκτησης με τη γλωσσική αλλαγή. Στο πλαίσιο της γραμματικής εξετάσαμε και το συντακτικό αντικείμενο της σύνταξης. Ο βασικός ρόλος του συντακτικού μηχανισμού είναι ο συνδυασμός λέξεων και φράσεων. Ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας οι φράσεις αποκτούν δομή, που σημαίνει ότι αυτό που τις χαρακτηρίζει είναι η ιεραρχική διάταξη, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στη γραμμική διάταξη.

1.6. Οδηγός περαιτέρω μελέτης

Πολλές από τις πληροφορίες που δίνονται στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται επίσης στο εισαγωγικό κεφάλαιο μιας σειράς διδακτικών εγχειριδίων. Ενδεικτικά παραθέτουμε τα εξής: Adger (2003: Κεφάλαιο 1), Carnie (2013: Κεφάλαιο 1), Freidin (2012: Κεφάλαιο 1), Haegeman (1991: Κεφάλαιο 1), Haegeman (2006: Κεφάλαιο 1), Radford (2004: Κεφάλαιο 1). Το βασικό θεωρητικό πλαίσιο δίνεται ενδεικτικά στον Chomsky (1986: Κεφάλαια 1, 2), Chomsky (1988: Κεφάλαια 1, 2), Chomsky (2004a: Κεφάλαια 1, 2).

Για μια εμπειριστατομένη εισαγωγή στη βιολογική και ψυχολογική υπόσταση της γλώσσας, βλ. Aitchison (2008).

Αυτό που περιγράφεται ως «πρόβλημα του Πλάτωνα» αποτελεί μέρος του «παραδόξου του Μένωνα». Για μια χρήσιμη εισαγωγή, βλ. http://ocw.mit.edu/courses/linguistics-and-philosophy/24-08j-philosophical-issues-in-brain-science-spring-2009/assignments/MIT24_08JS09_assn07.pdf.

Για μια γραφική αναπαράσταση του γεωμετρικού προβλήματος που θέτει ο Σωκράτης, βλ. <https://en.wikipedia.org/wiki/Meno>.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Adger, D. 2003. *Core Syntax. A Minimalist Approach*. Oxford: Oxford University Press.

Aitchison, J. 2008⁵. *The Articulate Mammal. An Introduction to Psycholinguistics*. London: Routledge.

Borer, H. 1983. *Parametric Syntax. Case Studies in Semitic and Romance Languages*. Dordrecht: Foris.

Browning, R. 1983. *Η ελληνική γλώσσα. Μεσαιωνική και νέα*. (Μτφρ. Μ. Ν. Κονομή). Αθήνα: Παπαδήμας.

Carnie, A. 2013³. *Syntax. A Generative Introduction*. Oxford: Wiley-Blackwell.

- Chomsky, N. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, N. 1986. *Knowledge of Language*. New York: Praeger.
- Chomsky, N. 1988. *Language and Problems of Knowledge. The Managua Lectures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, N. 2004α. *Για τη φύση και τη γλώσσα*. (Μτφρ. Γ. Κοτζόγλου). Αθήνα: Πατάκης.
- Chomsky, N. 2004β. "Beyond explanatory adequacy." Στο A. Belletti (επιμ.) *Structures and Beyond*. Vol. 3, 104-131. Oxford: Oxford University Press.
- Freidin, R. 2012. *Syntax. Basic Concepts and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fromkin, V., R. Rodman & N. Hyams. 2008. *Εισαγωγή στη μελέτη της γλώσσας*. (Επιμ. Γ. Ι. Ξυδόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 2002. *Γενετική σύνταξη. Το πρότυπο της κυβέρνησης και αναφορικής δέσμευσης*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Haegeman, L. 1991. *Introduction to Government and Binding Theory*. Oxford: Blackwell.
- Haegeman, L. 2006. *Thinking Syntactically. A Guide to Argumentation and Analysis*. Oxford: Blackwell.
- Holton, D., P. Mackridge & I. Φιλίππáκη-Warburton. 1999. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. (Μτφρ. Β. Σπυρόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Κλαίρης, Χ. & Γ. Μπαμπινιώτης. 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική – επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lightfoot, D. 1979. *Principles of Diachronic Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lightfoot, D. 1999. *The Development of Language. Acquisition, Change, and Evolution*. Oxford: Blackwell.
- McNeill, D. 1966. "Developmental linguistics." Στο F. Smith & G. A. Miller (επιμ.) *The Genesis of Language: A Psycholinguistic Approach*, 15-84. Cambridge, MA: MIT Press.
- Παναγιωτίδης, Φ. 2013. *Μίλα μου για γλώσσα. Μικρή εισαγωγή στη γλωσσολογία*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Pinker, S. 2000. *Το γλωσσικό ένστικτο. Πώς ο νους δημιουργεί τη γλώσσα*. (Μτφρ. Ε. Μούμα). Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Radford, A. 2004. *Minimalist Syntax. Exploring the Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, N. 1989. *The Twitter Machine. Reflections on Language*. Oxford: Blackwell.
- Stephany, U. 1977. "The acquisition of Greek." Στο D. I. Slobin (επιμ.) *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition*. Vol. 4, 183-331. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Tsimpli, I.-M. 2005. "Peripheral position in early Greek." Στο M. Stavrou & A. Terzi (επιμ.) *Advances in Greek Syntax*, 179-216. Amsterdam: John Benjamins.
- Wexler, K. & M. R. Manzini. 1987. "Parameters and learnability in binding theory." Στο T. Roeper & E. Williams (επιμ.) *Parameter Setting*, 41-76. Dordrecht: Reidel.

Κριτήρια αξιολόγησης

Κριτήριο αξιολόγησης 1

Τα παρακάτω δεδομένα προέρχονται από τη γλώσσα δύο παιδιών, της Έλλης και της Αλεξίας, στην ηλικία μεταξύ ενός έτους και εννέα μηνών (1:9) και ενός έτους και 11 μηνών (1:11). Τα δεδομένα

προέρχονται από το Tsimpli (2005). Αφού παρατηρήσετε τα δεδομένα, να περιγράψετε τα χαρακτηριστικά αυτών των προτάσεων σε σχέση με τη δήλωση του υποκειμένου και του ρήματος. Πώς τυχόν διαφοροποιούνται τα δύο παιδιά μεταξύ τους ως προς τις δομές που ακολουθούν:

1. *zoso katali* (= να μου δώσεις το κουτάλι) (Ελλη 1:9).
2. *miizi katses* (= μυρίζουν οι κάλτσες) (Ελλη, 1:9).
3. *a kanum palilato i eli* (= η Έλλη θέλει να κάνει ποδήλατο) (Ελλη 1:11).
4. *xolevi kucitsa* (= χορεύει η κουκλίτσα) (Αλεξία 1:10).
5. *kasizi kato Atsia* (= η Αλεξία κάθεται κάτω) (Αλεξία 1:10).

Οδηγίες για την απάντηση

Η ερώτηση αυτή στοχεύει στον εντοπισμό κάποιων λαθών που γίνονται σε σχέση με τη συμφωνία των όρων της πρότασης, τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται το υποκείμενο, όταν το παιδί αναφέρεται στον εαυτό του, κ.τ.λ.

Κριτήριο αξιολόγησης 2

Ως φυσικοί ομιλητές καταλαβαίνουμε ότι οι παρακάτω δύο προτάσεις είναι αμφίσημες, έχουν δηλαδή δύο διαφορετικές σημασίες:

1. Ελεύθεροι οι ναυτικοί του «Κάλαμος» που κρατούσαν πειρατές.
2. Δόθηκαν στη δημοσιότητα τα στοιχεία των χρηστών που έβριζαν με εντολή του Πρωθυπουργού.

Να δώσετε τις δύο διαφορετικές σημασίες που προκύπτουν σε κάθε πρόταση με τις αντίστοιχες παραφράσεις και να εξηγήσετε πού μπορεί να οφείλεται αυτή η αμφισημία.

Οδηγίες για την απάντηση

Στις παραπάνω προτάσεις θα πρέπει να λάβετε υπόψη σας τη σειρά των όρων (υποκείμενο, ρήμα, προσδιορισμοί), η οποία είναι σχετικά ελεύθερη στα ελληνικά. Η διάκριση ονομαστικής και αιτιατικής πτώσης συνήθως διαφοροποιεί, όπου υφίσταται, τις γραμματικές λειτουργίες του υποκειμένου και του αντικειμένου. Επομένως, στα παραπάνω παραδείγματα θα πρέπει να λάβετε και αυτόν τον παράγοντα υπόψη σας, αν δηλαδή, υπάρχει ή όχι η αντίστοιχη μορφολογική διάκριση. Στην πρώτη πρόταση να λάβετε υπόψη σας και τον ρόλο που παίζει το άκλιτο μόρφημα *που*.

Κριτήριο αξιολόγησης 3

Για καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις να δώσετε τον χαρακτηρισμό της σε σχέση με τη γραμματικότητα και την αποδεκτότητα:

1. Η μέθη των κυμάτων είναι μήνυμα.
2. Προσφυγή στο λαό, αν δεν ικανοποιεί η συμφωνία.
3. Για δεσ ποιος ρωτάει!
4. Κατατέθηκε τελικά το ήδη κοινοποιημένο εδώ και μέρες νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης.
5. Τα πόδια μου τριγυρνάνε πάνω στον κόσμο σαν έντομα μέσα σ' ένα ψαλτήρι.
6. Βρέφος το σε βυζί βάζουν οι Γενοβέζες.

Οδηγίες για την απάντηση

Η πρόταση (1) είναι από την ποιητική συλλογή του Α. Εμπειρικού *Ενδοχώρα*, η πρόταση (5) από το βιβλίο *Η άβυσσος* της Μ. Γιουρσενάρ (μτφρ. Ι. Χατζηνικολή) και η πρόταση (6) από την ποιητική συλλογή του Ο. Ελύτη *Δυτικά της λύπης*. Όπου θεωρείτε ότι η πρόταση είναι αντιγραμματική θα πρέπει να το αιτιολογήσετε. Το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση που μια πρόταση είναι αποδεκτή ή όχι. Αν θεωρείτε ότι είναι

αντιγραμματική, αλλά μπορεί να γίνει αποδεκτή, θα πρέπει επίσης να ορίσετε τα περιβάλλοντα στα οποία είναι δυνατόν να ισχύσει κάτι τέτοιο.